

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

**Využití socio-terapeutických technik jako
specifická forma práce v náhradní rodinné péči**

Diplomová práce

Autor: Bc. Andrea Štefková, DiS.
Studijní program: N 6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Forma studia: Kombinovaná
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Hradec Králové, 2018

Zadání diplomové práce

Autor: Andrea Štefková, DiS.

Studium: U16032

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Využití socio-terapeutických technik jako specifická forma práce v náhradní rodinné péči**

Název diplomové práce AJ: Use of socio-therapeutic techniques as a specific form of work in foster care

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce je zaměřená na seznámení problematiky náhradní rodinné péče. Podrobněji představuje organizaci Amalthea z.s., zejména klientelu a její potřeby. Další téma je věnováno socioterapeutickým technikám a jejich účelu. Cílem práce bude zkoumat využitelnost socioterapeutických technik při práci v náhradní rodinné péči. V praktické části bude využita kvalitativní výzkumná strategie.

KOL. AUTORŮ, Cesta k dítěti. Amalthea, 2013. VRBOVSKÁ, P., O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí - Attachment, poruchy attachmentu a léčení. Natama, 2010. KLIMEŠ, J., Budování identity dítěte. Říčany: Občanské sdružení Rozum a Cit, 2008. RYAN, T. a R. WALKER., Vytváření knihy života pomáháme dítěti porozumět jeho minulosti, praktický rádce. Praha: Natama, 2006. KOL. AUTORŮ., Metodika služby doprovázení při výkonu náhradní rodinné péče. Chrudim: Amalthea z.s., 2016. RACEK J., SOLAŘOVÁ H., SVOBODOVÁ A., Vyhodnocování potřeb dětí. Lumos, 2014.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27. 4. 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Chrudimi dne

Andrea Štefková

Poděkování

Děkuji Mgr. et Mgr. Radce Janebové, Ph.D za odborné vedení diplomové práce a za všechny věcné připomínky a cenné rady. Velké poděkování patří rodině, která mi vytvořila podmínky, díky nimž jsem zvládla vypracování této práce.

Abstrakt

ŠTEFKOVÁ, Andrea. *Využití socio-terapeutických technik jako specifická forma práce v náhradní rodinné péči*. Hradec Králové, 2018, 69s. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Diplomová práce se zabývá využitím socioterapeutických technik v náhradní rodinné péči. Cílem práce je zjistit aplikovatelnost socioterapeutických technik v náhradní rodinné péči a jak se užití těchto speciálních technik podílí na účinném řešení specifických témat náhradních rodin. Teoretická část je stručným úvodem do problematiky systému náhradní rodinné péče. Představuje osoby poskytující náhradní rodičovství a děti, jež se do náhradní rodinné péče dostávají. Dále seznamuje se socio-terapeutickými technikami a jejich významem v náhradní rodinné péči. V neposlední řadě pojednává o organizaci Amalthea a procesu práce s rodinami. Výzkumné šetření je založeno na kvalitativní výzkumné strategii, konkrétně polo-strukturovaném rozhovoru s pracovníky organizace Amalthea z.s.

Klíčová slova: Náhradní rodinná péče, Socioterapeutické techniky, Amalthea z.s.

Abstract

ŠTEFKOVÁ, Andrea. *Use of socio-therapeutic techniques as a specific form of work in foster care*. Hradec Králové, 2018, 69 s. University of Hradec Králové, Department of Social Work. Leader of the diploma thesis: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D

This diploma thesis deals with use of the socio-therapeutic techniques in the foster care. The aim is to determine whether socio-therapeutic techniques are applicable in the foster care and how the use of these techniques contribute to the effective response of foster care themes. The theoretical part is an introduction to the system of the foster care. Represents persons who provide foster care and children who are in the foster care. This thesis explains socio-therapeutic techniques and their meaning in foster care. It also introduces the organization Amalthea and process of working with families. The research is based on a qualitative research strategy, specifically a semi-structured interview with social workers of Amalthea z.s.

Keywords: Foster care, socio-therapeutic techniques, Amalthea z.s.

OBSAH

Úvod	9
1 Náhradní rodinná péče	11
1.1 Formy náhradní rodinné péče	12
1.1.1 Osvojení	12
1.1.2 Poručenství, opatrovnictví, svěřeni dítěte do péče jiné osoby..	13
1.1.3 Pěstounská péče	14
1.2 Proces náhradní rodinné péče	17
1.2.1 Zprostředkování náhradní rodinné péče	19
1.3 Děti v náhradní rodinné péče	20
2 Socioterapeutické techniky	21
2.1 Charakteristika socioterapeutických technik	23
2.2 Typologie socioterapeutických technik	24
2.3 Význam socioterapeutických technik	28
3 Amalthea z.s.	29
3.1 Poskytované služby pro náhradní rodiče	30
3.1.1 Podpora pro rodinu a dítě	30
3.1.2 Centrum náhradní rodinné péče	32
3.1.2.1 Proces práce s rodinou	33
4 Shrnutí teoretické části	36

5	Výzkumná část	37
5.1	Formulace hlavního a dílčích cílů výzkumu	37
5.2	Zvolená výzkumná strategie.....	38
5.3	Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek	39
5.4	Volba výzkumného souboru	41
5.5	Popis organizace a průběhu výzkumu	42
5.6	Způsob zpracování získaných údajů.....	43
5.7	Rizika výzkumu a výzkumné strategie	43
6	Analýza a interpretace získaných údajů	44
7	Shrnutí výzkumné části	62
	Diskuze a závěr	64
	SEZNAM TABULEK	66
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	67
	SEZNAM PŘÍLOH	70

ÚVOD

Dítě se po narození ocitá v dlouhodobém a složitém procesu vývoje. Po celou dobu tohoto vývoje a pro zdravý vývoj mozku dítě potřebuje bezpečnou vztahovou osobu, interakci, radost a důvěru blízkých osob. Děti, jenž zažily ve svých raných letech traumatickou zkušenost v podobě odmítnutí či opuštění rodičem nebo odebrání z důvodů sociálních či zdravotních, si nesou poruchy attachmentu a poruchy ve vývoji osobnosti. A právě tyto zraněné děti se dostávají do náhradní rodinné péče.

Vzhledem k citlivosti a složitosti celé problematiky z hlediska chování a sebepožívání dítěte jsou rodiny doprovázeny sociálními pracovníky z organizací poskytujících sociálně právní ochranu dětí. Na zvládnutí specifických problémů a situací, pochopení projevů dítěte a zajištění bezpečné péče jsou k dispozici konkrétní nástroje – techniky, které umožní porozumět „našim dětem“.

Motivací k napsání této diplomové práce pro mě byla snaha více se přiblížit významu speciálních technik a způsobu využití při práci s náhradními rodinami. Zajímalo mě, jak často se při běžné práci klíčového pracovníka techniky používají a zda jsou zaznamatelné konkrétní účinky. Cílem diplomové práce je **zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají a jak tyto techniky napomáhají v náhradní rodinné péči se zaměřením na neziskovou organizaci Amalthea z.s.**

Výběr tématu diplomové práce vychází ze zkušeností a praxe v této problematice. Vzhledem k tomu, že jsem několik let vykonávala dobrovolnickou činnost v organizaci podporující náhradní rodinnou péči a později pracovala jako klíčový pracovník doprovázející pěstounské a adoptivní rodiny, setkávala jsem s mnoha příběhy rodin a vnímala jsem využívání technik jako nástroj, díky němuž se mohu nenásilnou formou dostat do klientova prostoru.

Teoretickou část směřuji do tří kapitol, opírající se o fakta, jenž dávají základní můstek pro záměr celé práce. V první kapitole se zaměřím na systém náhradní rodinné péče. Nastíním jednotlivé formy péče a vysvětlím důležitost tohoto systému vzhledem ke specifické skupině dětí, jenž se do náhradní rodiny dostávají. Druhá kapitola, ve které se věnuji socioterapeutickým technikám, popisuje praktické techniky a jejich využití v náhradní rodinné péči. V poslední kapitole se vzhledem k provedení výzkumného šetření v Amalthee blíže soustředím na charakteristiku této organizace a na její způsob práce s náhradními rodinami.

Výzkumné šetření bude uskutečněno pomocí kvalitativní výzkumné strategie. Pro své rozhovory využiji polo-strukturované provedení. Rozhovory budou vedeny se sociálními pracovníky organizace Amalthea, jenž doprovází pěstounské a adoptivní rodiny. Hlavní cíl budu zkoumat pomocí čtyř dílčích cílů. Jednotlivé dílčí cíle zahrnují pět otázek prověřující využitelnost a nápomoc při řešení specifických témat v rodině. Prvním dílčím cílem chci zjistit, zda se používají socioterapeutické techniky při navazování spolupráce a jak úvodní spolupráci napomáhají. Druhým dílčím cílem prozkoumávám, jak může pracovník pomocí technik mapovat potíže ve vztazích dítěte a zda ulehčují tyto problémy. Úkolem třetího dílčího cíle bude ověřit, zda techniky pomáhají při problémovým chováním dítěte a jakým způsobem mohou toto chování ovlivnit. Posledním dílčím cílem chci stanovit, zda techniky přispívají ke zdravé identitě dítěte a v jaké podobě.

Byla bych ráda, aby se má diplomová práce stala přínosem pro organizace a sociální pracovníky působící nejen v oblasti náhradní rodinné péče. Domnívám se, že speciální techniky lze modifikovat tak, aby se daly využít při práci s jakoukoliv cílovou skupinou. Stěžejním úkolem v mé práci bude přiblížit pracovníkům, jak důležité jsou některé techniky při práci s dítětem. Chtěla bych poukázat nenásilnou hravou formu práce, která je užitekem pro pracovníka i klienta.

1 Náhradní rodinná péče

Rodina je hluboké a neodmyslitelné společenství, které nám dává zásadní vklad do života. Rodiče mají nesmírně důležitou úlohu. Dítě připravují na přežití, vývoj a dávají mu emocionální základ. Rodinné pouto si neseme po celý život. Ne každé dítě má však z nejrůznějších důvodů možnost vyrůstat ve své rodině. Pokud se dítě v takové situaci ocitne, v první řadě je nejdůležitější poskytnout mu přiměřenou náhradu, která co nejméně ovlivní jeho zdravý vývoj. Nejoptimálnější řešení zastává systém náhradní rodinné péče a měl by vždy mít přednost před péčí ústavní.

Jako přirovnání rozdílu náhradního rodičovství od biologického bych ráda uvedla příklad pana doktora Klimeše v publikaci „*Budování identity dítěte*“. Pan doktor přirovnává tyto rozdíly k jízdě na tříkolce a na kole. V mnohém je jízda stejná, šlape se a kroučí říditky. Pro jízdu na kole však musíme mít nějakou dovednost, kterou si je nutno osvojit. Stejně tak u náhradního rodičovství je třeba mít navíc znalosti, dovednosti a schopnosti, které biologičtí rodiče často nepotřebují (Občanské sdružení Rozum a Cit, 2008).

Náhradní rodinná péče je alternativní řešení péče o dítě v případě, že se biologická rodina z nejrůznějších důvodů nemůže, nechce nebo neumí postarat. Z mé zkušenosti jsou nejčastějšími důvody nemoc a úmrtí rodičů, neschopnost zajistit vhodné podmínky pro zdravý vývoj dítěti, týrání či zanedbávání dítěte. Náhradní rodinná péče se snaží tomuto dítěti poskytnout život v přirozeném, citově vřelém a harmonickém prostředí rodinného typu. V první řadě se hledá rodina v okruhu příbuzných nebo dítěti blízkých osob. Teprve druhou volbou je zprostředkování náhradní rodinné péče z řad prověřených zájemců v evidenci.

System náhradní rodinné péče je v České republice upraven zákonem č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník a zákonem č. 359/1999 Sb., O sociálně - právní ochraně dětí.

1.1 Formy náhradní rodinné péče

Formy náhradní rodinné péče jsou činností orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Rozlišujeme několik typů náhradní rodinné péče. Nejvyšší formou je v České republice osvojení, neboli adopce. Dalším důležitým typem je dlouhodobá a přechodná pěstounská péče. Do poslední kategorie institutů chránících zájmy dítěte také řadíme poručenství a opatrovnictví.

1.1.1 Osvojení

Osvojení je nejvyšší a nejčastější forma náhradní rodinné péče. Paragraf § 794 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník udává, že: „*Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní*“. Dítě získává stejné postavení jako biologické dítě, příbuzenské vztahy. Manželé, či jednotlivec, kteří si dítě osvojí, přijímá dítě se všemi právy a povinnostmi, přejímá plnou rodičovskou zodpovědnost. Osvojením vzniká nový právní vztah. Veškerá práva a povinnosti s biologickou rodinou zanikají (Středisko náhradní rodinné péče, 2014).

Osvojené mohou být pouze děti, které jsou právně volné. Jsou to děti, jejichž biologičtí rodiče se péče o ně vzdali, v rodném listě jsou vymazáni a jejich rodičovská práva a povinnosti tak zanikly. Osvojiteli se mohou dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník stát manželé i jednotlivci. Vždy však osoba svéprávná a zletilá, která svým chováním a způsobem života zaručuje, že bude pro dítě dobrým rodičem.

O osvojení rozhoduje soud na základě návrhu osoby, které chce dítě osvojit. Osvojení probíhá za souhlasu biologických rodičů, pokud nebyli zbaveni rodičovské zodpovědnosti. S osvojením také musí souhlasit osvojované dítě. Pokud je dítě mladší dvanácti let, dává tento souhlas opatrovník, kterým je nejčastěji orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Mezi nejčastější motivací k osvojení dítěte je bezdětnost manželského páru a úmrtí vlastního dítěte. U mnoha žadatelů se také objevuje touha pomoci dětem, touha po početnější rodině.

1.1.2 Poručenství, opatrovnictví a svěřením dítěte do péče jiné osoby

Poručenství je typ péče, který je považován za vyšší typ pěstounské péče. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, paragraf § 928 stanovuje, že: *„Není-li tu žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, soud jmenuje dítěti poručníka“*. Poručníka určí soud dítěti v případech, kdy rodiče dítěti zemřeli, jsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Poručnická péče je v České republice hmotně zabezpečena obdobně jako pěstounská péče. Poručník uzavírá s odpovídajícím úřadem Dohodu o výkonu pěstounské péče.

Poručníkem se mohou stát manželé či jednotlivci. Nejčastěji se poručníky stávají lidé, které doporučí rodiče. V případě, že je to v rozporu se zájmy dítěte, či nebyl nikdo doporučen, stanovuje soud poručníkem člověka příbuzného či blízkého dítěti. Poručník kromě vyživovací povinnosti zajišťuje veškeré povinnosti jako biologičtí rodiče, vystupuje jako zákonný zástupce se všemi právy. Do péče poručníka jsou nejčastěji svěřovány děti, kteří jsou právně volné k osvojení, ale z různých příčin se pro ně osvojitelé nenajdou.

Opatrovnictví vymezuje paragraf § 943 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: *„Soud jmenuje dítěti opatrovníka, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li toho v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu, anebo stanoví-li tak zákon. Jmenovaný opatrovník má právo podat návrh na zahájení řízení vždy, je-li z hlediska zájmu dítěte zapotřebí, aby soud nebo jiný orgán veřejné moci v záležitosti dítěte rozhodl.“*. Opatrovnictví je tedy typ zákonného zastoupení, které se stanovuje v případě, hrozí-li střet zájmů dítěte s jinou osobou, zpravidla s rodiči. Soud stanoví dítěti opatrovníka a vymezí mu rozsah práv a povinností, ve kterých bude nezletilé dítě zastupovat. Pro opatrovnictví platí stejné ustanovení jako pro poručenství.

Svěření dítěte do péče jiné osoby upravuje paragraf § 953 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: „*Nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče jiného člověka (dále jen „pečující osoba“). Rozhodnutí o svěřením dítěte do péče musí být v souladu se zájmy dítěte*“. Svěření dítěte do péče jiné osoby je nejvolnější formou náhradní rodinné péče. Využívá se pouze za předpokladu, vyžaduje-li to zájem dítěte a nejčastěji při svěřením dítěte do péče příbuzné osoby. Soud vymezí rozsah práv a povinností osobě či manželům, kteří budou pečovat o svěřené dítě. Tato forma péče není finančně zabezpečena. Na základě vyživovací povinnosti rodičů soud stanoví její výši, která bude vyplácena do rukou osoby, která o dítě pečuje. Výše výživného jsou většinou částky nedostačující na pokrytí finančních nároků dítěte. Často tak dochází k žádosti pečujících osob na změnu typu péče a stávají se pěstouny

1.1.3 Pěstounská péče

Pěstounská péče je poslední avšak neméně důležitou formou náhradní rodinné péče. Pěstounská péče je upravená zákonem č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník. Paragraf §958 vymezuje: „*Nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče pěstounovi*“. Tento institut má za cíl zajistit dětem, které nemohou vyrůstat u svých biologických rodičů plnohodnotné dětství v rodinném prostředí. Prioritou je zabezpečit nenarušený vývoj, psychickou pohodu a uspokojení citových potřeb. Dítě má možnost zažívat v náhradní rodině plnou socializaci. Pěstounská péče je dítěti poskytována krátkodobě i dlouhodobě. Dítě může být svěřeno do péče jednotlivce i manželského páru. Pěstoun zastupuje dítě v běžných záležitostech a biologickým rodičům dítěte zůstává plná rodičovská zodpovědnost a vyživovací povinnost.

Pěstounská péče je státem garantovaný a kontrolovaný institut. Hmotné zabezpečení v podobě dávek pěstounské péče rodině náleží do plnoletosti dítěte a v případě přípravy dítěte na budoucí povolání až do 26 let. V souvislosti s podporou státu mají však pěstouni také určité povinnosti. Mezi ně patří především Dohoda o výkonu pěstounské péče, kterou musí mít po dobu výkonu pěstounské péče uzavřenou s doprovodnou organizací či úřadem.

Pěstounská péče je v mnohém podobná s osvojením. Má však také řadu výrazných a významných odlišností. Mezi tu nejdůležitější řadíme možný styk s biologickou rodinou. Jako další lze uvést rodičovská odpovědnost, která zůstává biologickým rodičům. Důležitou odlišností spatřuji ve finanční podpoře státu, která je pouze v případě pěstounské péče.

O svěřeni dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud. Aby se jedinec či pár mohli stát pěstouny, musí projít odbornou přípravou, kterou zajišťuje krajský úřad. Tato příprava obsahuje dvě části a trvá 48 hodin. První část obsahuje vzdělání v tématech přibližujících pochopení dětí, které se do pěstounské péče dostávají, poté následuje psychologické posouzení zahrnující sebezpoznaní a mapování motivací k náhradnímu rodičovství. V případě pěstounské péče na přechodnou dobu je vzhledem ke specifické práci nutné absolvovat 72 hodin odborné přípravy. V rozšířeném časovém pásmu se žadatelé o pěstounskou péči na přechodnou dobu vzdělávají v dovednostech spolupráce s biologickou rodinou dítěte.

České zákony udávají dvě formy pěstounství. Pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu. Někteří autoři publikací uvádějí, že by správně měla být pěstounská péče chápána pouze jako dočasná péče s vyhlídkou na návrat k rodičům. Z mé zkušenosti však vím, že ve většině případů jsou děti v pěstounské péči trvale. Odlišné je to však u pěstounské péče na přechodnou dobu, která je, jak z názvu vyplývá, pouze dočasná.

Klasická pěstounská péče, kterou můžeme nazývat i dlouhodobá má v České republice tradici a je poskytována v případě, kdy se rodiče nemohou či nechtějí o dítě starat, avšak dítě není ze zdravotních, právních, sociálních či psychických důvodů přijato do adopce. Dítě tedy není tzv. právně volné. Někteří autoři považují tuto podobu pěstounské péče za jakousi obdobu adopce. Obvykle děti v péči zůstávají až do dospělosti a s biologickou rodinou probíhají pouze kontakty, například víkendové návštěvy, apod.

Dočasně v řádech dní a měsíců, nejdéle však jeden rok, zajišťuje bezpečné prostředí dítěti pěstounská péče na přechodnou dobu. Mezi nejčastější důvody, proč se děti do tohoto typu pěstounské péče dostávají je krizová situace. Může se jednat například o zajišťování vhodných podmínek v biologické rodině, případně hledání dlouhodobé náhradní rodiny. Cílem přechodné péče je zajištění rodinného zázemí pro dítě, předejít umístění do zařízení ústavního typu a minimalizovat traumatické zážitky z odebrání od rodičů. Přechodní pěstouni jsou speciálně vyškoleni v tématech, se kterými děti do náhradní rodinné péče přicházejí. Děti si ve většině případů přinášejí řadu traumat, objevují se poruchy attachmentu či deprivace.

1.2 Proces náhradní rodinné péče

Pro děti je rodina ten nejdůležitější faktor při jejich vývoji. Psychická deprivace, spojená s nemožností navázat bezpečný citový vztah, je pro dítě mnohem závažnější než nedostatek ekonomický či materiální (Bowlby, 1952). Posláním náhradních rodičů je tedy převzít roli biologických rodičů, přijmout dítě s celou svou historií a zajistit mu stabilní rodinné prostředí a nenarušený vývoj.

Náhradní rodinnou péči mohou vykonávat jednotlivci, manželé i partneři. Aby se člověk mohl stát náhradním rodičem, nestačí jen dovednosti správného rodiče. Nenahraditelným předpokladem náhradního rodiče je osobnostní kvalita. Rodič musí být psychicky stabilní, komunikativní, prosociální, altruistický. Je nutnost mít schopnost reagovat na potřebu dětí vyrovnat se se ztrátou, traumaty, odloučením. Důležité je pomoci dětem v jejich emocích, bezvýhradně je přijmout. Významnými a podpůrnými faktory náhradního rodičovství je odborná příprava žadatelů a celoživotní vzdělávání v problematice psychologie a psychopatologie dětí v náhradní rodinné péči (Škoviera, 2007).

V současné době jsou nejdůležitější tři oblasti, které jsou stěžejní pro bezpečný vývoj dítěte. Rodičovská kapacita, která zajišťuje především základní péči, bezpečí a ochranu dítěti, citovou vřelost, stimulaci na podněty, vedení a hranice. Dále rodina a prostředí, kde dítě vyrůstá. Mezi rodinné faktory patří finanční zajištění rodiny, rodinná historie, zázemí, začlenění do širší rodiny. Poslední oblastí jsou vývojové potřeby dítěte. Naplňování a uspokojování zdraví, učení, emocí, vztahů, identity, samostatnosti a sebeobsluhy. Žádná z uvedených oblastí nesmí být opomenuta (Lumos, 2014).

Obr. 1: Vyhodnocovací rámeček

Zdroj: <http://docplayer.cz/3307639-Podrobne-vyhodnocovani-potreb-deti-podpurny-nastroj-pro-pracovniky-dite-ve-veku-3-6-let-1.html>

Motivace k přijetí role náhradního rodiče je různorodá. Cestu rozhodování vždy doprovází ne jeden motiv. Od těch, které jsou zveřejněné, přes neveřejné důvody, až po nevědomé či skryté pohnutky. Motivy zveřejněné můžeme vnímat především jako altruistické činy. Jsou to motivy, o kterých náhradní rodiče otevřeně mluví. Řadíme sem potřebu pomoci dětem, potřebu zachraňovat. Také sem však patří nenaplněné rodičovství či náhrada prázdného místa po vlastních dětech. Neveřejné motivy jsou takové, které mají vliv na rozhodování, ale nemluví se o nich. Je to především finanční zajištění, pracovní pozice, sebeprezentace, tlak okolí k přijetí dítěte. Posledním typem jsou motivy skryté. Sem zařazujeme ty pohnutky, které náhradní rodiče záměrně tají a mají až patologický charakter. Nejčastěji je to krize v partnerském životě, potřeba ocenění ze strany dítěte či nezdařilá výchova biologického dítěte. Zařaditelné jsou tu však i takové skryté motivy, jako pedofilní chování (Škoviera, 2007).

Motivace žadatelů o náhradní rodinnou péči je rozdílná v případě pěstounské péče a adopce. Do pěstounské péče jdou lidé, kteří počítají s tím, že dítě není právně volné, je zde tedy pravděpodobnost kontaktů s biologickou rodinou či vrácení do biologické rodiny. Zde jsou nejčastějšími motivy potřeba pomoci dítěti, které to potřebuje a finanční zajištění rodiny. Objevuje se však i tzv. skrytá adopce. Vzhledem k tomu, že žadatelé o adopci jsou v čekací listině někdy i roky, je pro ně schůdnější varianta pěstounské péče. Jejich motiv je zde však nenaplněné rodičovství a touha po dítěti, který je nejtypičtější pro adopci.

1.2.1 Zprostředkování náhradní rodinné péče

Ve fázi, kdy má žadatel o náhradní rodinné péči ucelené všechny informace a ujasněné motivy, navštíví příslušný úřad, kde sepíše žádost o zprostředkování NRP. Tento proces upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, paragraf § 19a – § 27a. S podáním žádosti je nutné také doložit doklad o státním občanství, výpis z rejstříku trestů, zprávu o zdravotním stavu, ekonomické a sociální poměry, v případě osvojení také vyjádření k případnému osvojení dítěte z ciziny, souhlas se zjišťováním dalších údajů, písemný souhlas s účastí na přípravě k přijetí dítěte do rodiny a stanovisko obecního úřadu s rozšířenou působností (Nožírová, 2012).

Příprava je situována do dvou etap. Psychologické posouzení a odborný kurz skládající se z přednášek, diskusí a výcvikových seminářů. Psychologické posouzení zahrnuje historii života žadatelů, vlastnosti, postoje a motivy k přijetí dítěte. V odborném kurzu se žadatelé seznamují se specifiky, které náhradní rodičovství přináší. Především s nejčastějšími tématy či obtížemi, se kterými děti do rodiny přichází.

Po absolvování přípravy přichází období očekávání. To je závislé na míře tolerance, schopnostech rodiny, vlastnostech žadatelů. Aktuální fungující model párování náhradních rodičů s dětmi je ten, kdy se náhradní rodiče vybírají pro konkrétní dítě, nikoliv dítě pro náhradní rodiče. Zaručují se tak stejné šance všem dětem. Je to však velmi složitý proces. Tým odborníků z řad psychologů, lékařů, sociálních pracovníků posuzují jednotlivé děti vhodné do NRP a jednotlivé žadatele. Na základě komplexního zhodnocení odborníci doporučují nejvhodnější rodinu pro konkrétní dítě.

Poslední částí je již očekávané seznámení rodiny s konkrétním dítětem a následné převzetí dítěte do péče. Žadatelé jsou seznámeni s dostupnými informacemi o dítěti a nastupuje přechodové období. Dítě se postupně seznamuje s žadatelem a připravuje se na přechod do rodiny. Multidisciplinární tým, který je do celého procesu zapojen, vyhodnocuje, jak dlouho bude přechod probíhat s ohledem na zájem dítěte.

1.3 Děti v náhradní rodinné péči

Děti přicházející do náhradní rodinné péče jsou v současnosti nejčastěji tzv. sociálně osiřelé děti. Jde o rodiny, které jsou nestabilní, ve kterých selhávají základní funkce rodiny, a dítě nemá možnost uspokojovat základní bio-psycho-sociální potřeby. Například nezletilé matky, které se nedokázaly o dítě postarat, lidé se závislostmi či týrající rodiče. Reálně však tyto děti mají své biologické rodiče. V poměrně menším počtu se do náhradní rodinné péče a to konkrétně do příbuzenské péče dostávají děti, jejichž rodiče zemřeli.

Děti, jenž se dostávají do osvojení, jsou nejčastěji děti „zdravé“, bez handicapu. Do pěstounské péče přicházejí děti jiného etnika, se zdravotními potížemi. Obě skupiny dětí však váže odmítnutí rodičů a s tím spojené traumatické zážitky. Mezi nejtypičtější potíže, které si děti ze své minulosti přinášejí, jsou pocity opuštění, poruchy citové a vztahové vazby, emoční oploštělost, problémy s motorikou, strach, hněv, stud, úzkost, pasivita, apatie, deprese, poruchy chování, psychická deprivace, vývojové opoždění, porucha pozornosti, posttraumatický stres, nízké sebevědomí, neurologické změny. (Vlčková, 2013). Vše, co dítě dělá a jak jedná, se více či méně vědomě odráží z jeho minulosti. Bez zpracování traumat z dětství se osobnost dítěte nikdy nebude vyvíjet správným směrem (Škoviera, 2007).

V případě přijetí dítěte do náhradní rodinné péče je nejdůležitější porozumět, s jakou minulostí, zážitky a zkušenostmi dítě přichází a jaké potíže se mohou objevovat. Významně odlišné také bude přijetí dítěte z rodinného prostředí a z ústavního zařízení. Při péči je potřeba být trpělivý, čitelný, laskavý, důsledný a spravedlivý. Děti potřebují ocenění a pochvalu. Je významné, aby děti věděli, že jim nasloucháte a jste tu pro ně (Grohová, Bubleová, Vávrová, Frantíková, 2011).

2 Socioterapeutické techniky

Socioterapeutické techniky jsou speciální praktické dovednosti, které se využívají v sociální terapii. Aby čtenář porozuměl, co socioterapeutické techniky znamenají, pokusím se nejprve vymezit sociální terapii, její obsah a cíle.

Sociální terapie zastupuje nezbytnou složku sociální práce. Vychází se stejných hodnot, jako sociální práce a potýká se tedy i s celou řadou etických problémů. Ovlivňuje celkový ráz a kvalitu sociální práce (Zakouřilová, 2014). Sociální terapie je zahrnuta mezi základní činnosti sociálních pracovníků dle aktuálních zákonů č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Systematickou sociální terapii nejčastěji využívají sociální pracovníci v sociálních a zdravotnických zařízeních, jako jsou orgány sociálně-právní ochrany, státní správa a neziskové sektory.

Sociální terapie má velmi široký záběr a je řadou autorů pojímána různě. Vybrala jsem definici od autorky Zakouřilové, která je pro mou práci nejbližší a nejsrozumitelnější: „*Sociální terapie je specifickým druhem odborné intervence, jejímž cílem je dosahovat přímým i nepřímým působením žádoucích změn v chování klienta a v jeho sociálním okolí, řešit situaci, která jej bezprostředně ohrožuje, a předcházet vzniku rizikového chování*“ (Zakouřilová, 2014, str. 15).

V průběhu vývoje sociální terapie získávala své poznatky z různých výzkumů, vztahujících se k sociálním problémům a sociálnímu prostředí klientů, možnostem dalších zdrojů a řešení jejich situace (Matoušek, 2013). Sociální terapie musí vycházet z hodnocení potřeb a situace klienta v jeho prostředí a na základě aktuálních požadavků jednat. Úkolem sociální terapie není pouze odstranit již vzniklé potíže, ale činit také preventivní opatření nasedající na primární potíže.

Základní dovedností sociálního pracovníka musí být porozumění situace, se kterou klient přichází a vytvoření adekvátního socioterapeutického postupu. Sociálně terapeutické postupy mohou zahrnovat poradenství, diagnostiku, prevenci, krizovou intervenci, spolupráci s důležitými lidmi klienta a dalšími odborníky, rehabilitaci, resocializaci, přímou práci a využití metod (Matoušek, 2013).

Cíle sociální terapie by měli být klientovi šity na míru. Důležité je si stanovit konkrétní dílčí cíle stanovené na základě zjištění příčin potíží klienta, díky nimž se naplní dlouhodobý cíl. Je podstatné tyto cíle s klientem hodnotit, přizpůsobovat postupy aktuální situaci a možnostem klienta. Mezi nejčastější potíže, se kterými se pracovníci při práci s klienty v rámci sociální terapie setkávají, jsou především vztahové problémy, problémy v komunikaci, neúplnost rodiny, rozvod, nepříznivé povahové vlastnosti rodičů, nízká sociokulturní úroveň, chyby ve výchově, negativní vliv školy, záškoláctví, absence zájmů dítěte, zdravotní stav, negativní sociální jevy – závislosti. Vzhledem k určeným potížím se zpravidla objevují základní cíle jako je podpora klienta, hledání jeho zdrojů, náhled klienta na možnosti a odstranění nežádoucích vlivů. V případě již nastalého posunu se pracovníci věnují přizpůsobování se daným změnám, změnou v chování a následná socializace klienta (Zakouřilová, 2014).

Na základě zhodnocení aktuální situace a potřeb klienta, stanovení konkrétních cílů a navrhnutí adekvátního postupu realizujeme sociální terapii pomocí nástrojů. Mezi ty řadíme socioterapeutický rozhovor, šetření v rodině, vyhodnocení situace klienta, spolupráce s dalšími subjekty, přímá opatření, socioterapeutické a mediační techniky (Matoušek, 2013).

2.1 Charakteristika socioterapeutických technik

Dle vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, můžeme socioterapeutické techniky charakterizovat jako „*socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob*“.

Pro mě jsou socioterapeutické techniky vodítkem, jak se přiblížit klientovi do jeho prostoru. Tyto speciální techniky nejsou univerzálním řešením všech problémů, ale inspirující nástroje, díky kterým je možné najít společnou cestu s dítětem a jeho náhradní rodinou. Socioterapeutické techniky mohou odhalit podstatné a někdy jen doplňující informace. „*Slova někdy nestačí a dobře zvolená technika udělá více dobré práce než nekonečné rozebírání problému*“ (Černá, Rybová, Saidlová, Semerádová, Skokanová, Zachařová, 2013, str. 5).

Aby pracovník mohl techniky využívat, jsou vyžadovány určité dovednosti a schopnosti. Díky tomu pak socioterapeutické techniky přinášejí minimální rizika neúspěchu a maximální užitek pro klienty. Mohou však nastat situace, kdy na základě využití speciální techniky vyplynou hlubší prožitky. To je již potřeba ošetřit předáním specialistovi – terapeutovi.

Při provádění technik je nejdůležitější držet se základních zásad. Na počátku si musíme uvědomit, zda je daná technika přizpůsobená charakteru problému, věku, schopnostem a aktuální situaci dítěte. Techniku důkladně a srozumitelně rodině přiblížíme a seznámíme je s tím, čeho chceme dosáhnout. Před samotným zahájením práce je potřeba si vymezit dostatečný čas a vhodný prostor. Za zásadní při realizaci samotné činnosti považuji pozorování a komunikaci s dítětem. Při výsledném hodnocení je nezbytné vědět, že žádná technika není samospasitelná a nepracujeme s výsledky jako s hotovou věcí, nýbrž jako s podněty k další spolupráci (Zakouřilová, 2014).

2.2 Typologie socioterapeutických technik

Socioterapeutických technik a jejich modifikací je mnoho. Je možné je kategorizovat dle věku, specifické skupiny, konkrétní situace, apod. S ohledem na účel mé práce se zaměřím na techniky, jež využívá nezisková organizace Amalthea při práci s rodinou. Amalthea má ve středu zájmu dítě, techniky jsou proto zaměřené na práci s dítětem a v případě potřeby je možné do práce zapojit dospělé. Techniky nelze jednoznačně rozdělit pouze do jedné oblasti práce s rodinou. Techniky se často prolínají a lze je tedy využít ve více oblastech.

a) Navazování spolupráce s rodinou

Techniky, které se využívají především na počátku spolupráce. Pracovník se s rodinou seznamuje a mapuje celý rodinný systém. Poznává dítě a navazuje s ním i náhradními rodiči důvěru (Amalthea, 2013).

Ekomapa – Tato technika se využívá pro zmapování sociálního prostředí a zdrojů rodiny. Mapu vztahů zakresluje člověk do papíru. Uprostřed nakreslí sebe a své blízké, do okolí zapisuje osoby, ke kterým má nějaký vztah. Pokud má všechny do papíru vyznačené, označuje typy vztahů mezi osobami. Důležité je sledovat dítě při vytváření mapy vztahů a nezasahovat do procesu. Při této technice lze využívat vystříhaná kolečka a lepit je na papír. Obměnou této techniky jsou také kamínky, které znázorňují konkrétní osoby a vztahy mezi nimi. Ekomapu lze znázornit i postavičkami, zvířátky, apod. (Amalthea, 2013).

Rodokmen – Způsob, jak podpořit dítě v uvědomění si svého místa v náhradní rodině, ale také svých kořenů. Pracovník touto technikou mapuje historii rodiny, kdo patří do rodinného systému. Rodokmen se dá tvořit individuálně s dítětem, ale také jako rodinná práce posilující vztah mezi náhradními rodiči a dítětem. Tato technika je důležitou součástí tvorby knihy života. Rodokmen lze tvořit z předem daných symbolů pohlaví, vztahu mezi lidmi v rodině. Také lze rodokmen vyobrazit do podoby stromu, domečků, či dalšími pro rodinu atraktivními symboly (Amalthea, 2013).

Projektivní techniky – Postup, skrze který může pracovník zjistit postavení členů v rodině, jejich vzájemné vztahy a vazby. Tyto techniky mohou podpořit propojení rodiny v důležitém období. Mezi tyto nástroje řadíme například kreslení začarované rodiny ve zvířátka, sestavování obrazu či ostrova rodiny, hraní scének životních situací s loutkami či panenkami. Pracovník se zaměřuje na pozorování celého procesu, především na komunikaci, spolupráci a reakce členů rodiny (Amalthea, 2016).

Pozorování, rozhovor – Na počátku spolupráce pracovník vnímá celkovou atmosféru v rodině, interakci mezi jednotlivými členy domácnosti. Doptává se na potřebné informace ke spolupráci. Struktura rozhovoru je dána oblastmi vyhodnocení. Je potřeba přizpůsobit otázky věku a možnostem dítěte i dospělého (Amalthea, 2016).

b) Problémové chování

V případě potíží v chování dítěte se skrze techniky může pracovník s náhradními rodiči podívat jinou optikou na příčiny problémového chování a natrénovat reakce na dané jednání.

Vedení deníku o dítěti – Náhradní rodiče si vedou deník o projevech dítěte a díky tomu jim mohou porozumět (Amalthea, 2016).

Traumatická hlava – Tato technika vysvětluje, jak lidský mozek reaguje pod stresem, co reakci spouští a jak lze stres zpracovat. Pracovník s náhradními rodiči přemýšlí, jaká raná traumata dítě prožilo a co bylo příčinou jejich spouštění. Společně se zamýšlí, jaké myšlenky si dítě vytvořilo v důsledku traumatu a hledají souvislosti mezi prožitým traumatem a problémovým chováním (Amalthea, 2013).

Nácvik komunikace – Pracovník s náhradními rodiči nacvičuje formy komunikace s dítětem, společně reflektují a vyhodnocují, jak na to dítě reaguje. Z praxe se osvědčují využívat zásady respektující komunikace (Amalthea, 2016).

Semafor – Náhradní rodiče si zapisují do tabulky projevy chování a stupeň závažnosti, který pro ně dané chování znamená. Pracovník dále s rodiči o jednání a reakci dítěte mluví, reflektuje a snaží se najít cesty ke kompromisu (Amalthea, 2016).

Kazuistiky – Náhradní rodiče představí pracovníkovi konkrétní situaci, kterou dále společně rozebírají a dívají se na okolnost jinými úhly pohledu.

c) Práce s identitou

Práce s životním příběhem je důležitou součástí utváření identity dítěte. Skrze techniky se dítě dozvídá o své biologické rodině a má možnost porozumět minulosti. Základní technikou práce s identitou je *Kniha života*. Ta se zpracovává pomocí dílčích hravých a tvořivých technik, pomáhající ucelit životní příběh dítěte zábavnou formou. Součástí knihy života jsou faktické údaje (kdy a kde se dítě narodilo, kde bydlelo, kam chodilo do školy, apod.), fotky a vzpomínky. Osvědčené je s příběhem života dítěte začínat od přítomnosti – kde je dítě aktuálně. Poté se přechází do minulosti, raného dětství. Poslední částí je téma budoucnosti, aby dítě vidělo i výhled dál (Amalthea, 2013).

Mezi dílčí techniky knihy života patří:

Ekomapa, Rodokmen – viz. Navazování spolupráce s rodinou

Osa života – Tato technika pomůže dítěti znázornit důležité okamžiky v jeho životě.

Komunikace prostřednictvím her – S dětmi mladšího věku lze proniknout do jejich světa pomocí her s loutkami, maňásky, apod. Dítě i pracovník mluví skrze tyto hračky (Amalthea, 2016).

Prázdná židle, Telefon – Techniky, které pomáhají dítěti vyřídit si věci s imaginární osobou z minulosti (Amalthea, 2016).

Růžový květ – Technika pro určení sebepojetí. Dítě nakreslí květinu a do okvětních lístků zapisuje, co ho charakterizuje. Do pravé strany ze stejného kmene nakreslí další květinu, tentokrát s tím, jaké by dítě chtělo být. Zleva zakreslí květinu, jaké dítě nechce být. V případě zájmu lze tuto techniku rozvést o dva kořínky, které charakterizují mámu a tátu a vlastnosti, které dítě chce a nechce od rodičů mít (Amalthea, 2016).

Otisk ruky – Dítě s náhradními rodiči barví své prsty. S každým namalovaným a obtisknutým prstem rodiče říkají, jaké dítě je, v čem ho obdivují (Amalthea, 2016).

Terapeutický příběh – Jedná se o fantazijní příběh, který popisuje příběh či určitou životní událost dítěte v bezpečném prostředí. V příběhu se vždy objevuje hrdina, jenž má zdolat nějakou překážku. Dále nepřítel, který zosobňuje daný problém a nakonec pomocníci hrdiny, předávající radu hrdinovi (Amalthea, 2013).

d) Vztahy

Děti, které přichází do náhradní rodinné péče, mají často omezenou schopnost navázat a udržet si vztah. Pomocí otázek a pozorování mohou pracovníci společně s náhradními rodiči orientačně vyhodnotit, zda má dítě poruchu vazby.

Dotyková terapie – Pomocí dotyků mohou náhradní rodiče s dítětem upevnit vazby. Využívají se dotykové hry (říkanky, pohybové hry, kolébání), které učí vnímat své tělo a dětské masáže, při kterých dítě přijímá dotyky od náhradního rodiče (Amalthea, 2013).

Ochranný štít, ostrov rodiny – Společná koláž rodiny podporující utužování vazeb, spolupráci a komunikaci v rodině. Pracovník může sledovat postavení členů rodiny při práci – kdo má hlavní slovo, kdo se drží dál, jak se dítě zapojuje do rodinného systému (Amalthea, 2016).

Ekomapa, Rodokmen – viz. Navazování spolupráce s rodinou

2.3 Význam socioterapeutických technik

Jedním ze základních úkolů při doprovázení rodin je zjistit, co klient potřebuje, zmapovat případné potíže a získat informace potřebné pro navázání dobré spolupráce. Vzhledem k tomu, že každá rodina má svá specifika, musí být přístup k nim individuálně řešený. Některé rodiny jsou povídavé a rádi sdílí rodinný příběh. V tu chvíli si pracovník může vystačit pouze s rozhovorem. Jsou však i takové rodiny, u kterých se pouze za využití rozhovoru příliš informací nezjistí. Význam socioterapeutických technik tak vnímám především v tom, že spolupráce s rodinou a oblastmi, se kterými rodina potřebuje pomoc či se pracovník bez daných informací neobejde, lze pojmout hravě a zábavně pro obě strany. Zejména pro děti je řešení určitých témat rozhovorem těžké. Díky speciálním technikám mohou své těžkosti přenést bezpečným prostorem ve formě hry k pracovníkovi.

Socioterapeutické techniky mohou mít diagnostický či terapeutický význam. Většina splňuje obě kritéria. Přispívají k porozumění klientovi, bližšímu poznání a navázání vztahu, motivaci, podpoře, odkrytí skrytých problémů, práci s emocemi, apod. S pomocí technik si klienti zvědomují své pocity a emoce a umožňují se podívat do hloubky jejich potíží. Techniky lze také po určité době opakovat a využít je k rozkrývání změn a posunů v daných tématech (Zakouřilová, 2014).

3 Amalthea z.s.

„Děti potřebují rodinu!“. Heslo, které je základním kamenem nestátní neziskové organizace působící na území Pardubického kraje již od roku 2003. Jde o uvědomění, že rodina, ať už vlastní či náhradní je nejlepším místem pro zdravý vývoj dítěte.

Amalthea nese své jméno podle řecké mytologie. Legenda vypráví o bohu Kronovi, který se zmocnil vlády nad světem a oženil se s bohyní Rheou. Když mu bohyně zplodila syna, vládce se obával, aby ho vlastní dítě nepřipravilo o trůn. Proto své dítě a každé další, které se narodilo, spolkl. Když se narodil syn Zeus, Rhea přemýšlela, jak alespoň jednoho z potomků zachránit. Použila lest na Krona a zabalila do plenek místo Dia kámen. Syna mezitím poslala po řece, která ho odnesla až na Krétu, do jeskyně Dikté. O Dia se staraly nymfy. Především nejstarší Amalthea, která se dokázala přeměnit v kozu, aby malého Dia nakrmila. Tak vznikl první příběh o pěstounství (Amalthea, 2012).

Úkolem organizace je předcházet umístování dětí mimo vlastní rodinu a do ústavní péče. Proto nabízí komplexní sít služeb, které tomu předchází. Amalthea z.s. je registrovaný poskytovatel sociálních služeb a je pověřen k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Poskytuje sociálně aktivizační služby dle zákona č. 108/2006 Sb. O sociálních službách. Nabízí sociální, vzdělávací a terapeutickou podporou vlastních i náhradních rodin s dětmi. Amalthea při své činnosti respektuje potřeby rodin (Amalthea, 2012).

Hlavní cílovou skupinou jsou rodiny s dětmi. Tato skupina se dále dělí na pěstounské rodiny, osvojitelské rodiny a biologické rodiny.

Pracovníci Amalthei vycházejí ze zásadních zásad organizace. Naplňují potřeby a přání dítěte a posilují vazby v jeho přirozeném prostředí. Preferují kvalitu v poskytování služeb, dodržují etický kodex a řídí se metodikami organizace. Pracují na principu partnerství s ostatními organizacemi a dbají na odborný růst (Amalthea, ©2016).

3.1 Poskytované služby pro náhradní rodiny

Amalthea z.s. nabízí dva hlavní programy. Centrum náhradní rodinné péče, zaměřující se na náhradní rodičovství a program Podpora pro rodinu a dítě, který pracuje s ohroženými biologickými rodinami. Pod program Podpora pro rodinu a dítě dále spadá Předškolní klub Amálka. Amalthea také nabízí možnost mediace, rodinných konferencí a případových konferencí. Vzhledem k tomu, že jsou tyto služby nejvíce využívány v programu Podpora pro rodinu a dítě, lehce nastíním tyto přístupy v podkapitole Podpora pro rodinu a dítě.

3.1.1 Podpora pro rodinu a dítě

Program Podpora pro rodinu a dítě poskytuje odbornou pomoc a podporu biologickým rodinám, které se nacházejí v obtížné životní situaci, jenž nedokážou řešit svépomocí. Pomáhá vytvářet bezpečné rodinné prostředí, umožňující, že děti mohou vyrůstat doma.

Cílovou skupinou jsou rodiče ohrožených dětí, příbuzní těchto rodin a samotné děti žijící v nedostatečných podmínkách pro zdravý vývoj a děti sociálně znevýhodněné. Od roku 2012 přibyli do cílové skupiny také těhotné ženy a jejich partneři.

Program Podpora pro rodinu poskytuje sociálně aktivizační činnosti pro rodiny s dětmi dle zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, který říká:

§65 (1) Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.

§65 (2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

- a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,*
- b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,*
- c) sociálně terapeutické činnosti,*
- d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.*

Služby jsou poskytovány terénně i ambulantně. Klíčový pracovník spolupracuje s konkrétními rodinami, se kterými má uzavřenou smlouvu o poskytování sociální služby. Služby jsou členěny do 5 základních oblastí:

- Sociální a právní poradenství, které zahrnuje předávání informací v oblasti bydlení, hospodaření, zaměstnání, právního systému, závislostí, domácího násilí. Doprovází na jednání a odkazuje na návazné služby.
- Podpora v oblasti péče o dítě. Ta pojímá pomoc v rodičovských kompetencích, výchovných situacích, speciálně pedagogické poradenství. Spolupracuje se školou a vypůjčuje didaktické pomůcky. V případě umístění dítěte v náhradní rodice asistuje při kontaktech.
- Návuk sociálních dovedností, jež přispívá ve zlepšení oblastí, jako jsou hospodaření a vedení domácnosti, péče o dítě, komunikačních technik.
- Zprostředkování další odborné pomoci na ostatní služby, jako jsou speciální pedagogové, psychologové, právníci, lékaři,..... (Amalthea, 2014)

Předškolní klub Amálka se zaměřuje na děti ve věku 3-6 let ze sociálně vyloučeného prostředí. Tyto děti většinou nemají možnost účastnit se předškolní přípravy v mateřských školách. Cílem klubu je osvojit dětem znalosti, dovednosti a návyky, které jsou nutné pro úspěšné začlenění do vzdělávacího systému (Amalthea, ©2016).

Mediace je rychlá a efektivní mimosoudní nástroj využívající se pro překonání rodinných konfliktů, které mohou ohrožovat zdravý vývoj dětí. Cílem celého procesu je dohoda, která je přijatelná pro obě strany sporu. V současnosti je nejvíce využívána mediace v situacích rozvodu rodičů (Amalthea, ©2016).

Rodinná konference je prostředek pro řešení obtížné rodinné situace. Samotná rodina včetně příbuzných, sousedů či přátel se společně sejdou na tzv. „rodinné radě“ a společně rozhodují o budoucnosti svého dítěte (Amalthea, ©2016).

Případová konference je metoda, při které celá rodina hledá společné řešení obtížné situace. Důležité je zde zapojení dětí do rozhodování o věcech, které se jich týkají (Amalthea, ©2016).

3.1.2 Centrum náhradní rodinné péče

Centrum náhradní rodinné péče poskytuje pomoc dětem, které nemohou vyrůstat ve své rodině zvládnout tuto obtížnou situaci, a podporuje náhradní rodiče, kteří se o tyto děti starají. Cílem programu je zajistit dětem stabilní prostředí, které bude pro dítě tělesně i duševně prospěšné.

Cílovou skupinou tohoto programu jsou pěstounské, poručnické a adoptivní rodiny, vlastní děti rodičů poskytujících náhradní rodičovství. Dále děti, které se na organizaci obrátí o pomoc. Poslední skupinou jsou zájemce o NRP a o jednorázové poradenství v oblasti sociálně-právní ochrany dětí.

Centrum náhradní rodinné péče poskytuje činnosti dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pěstounské rodiny s Amaltheou spolupracují na základě Dohody o výkonu pěstounské péče. Adoptivní rodiny uzavírají Dohodu o spolupráci. Centrum náhradní rodinné péče poskytuje rodinám terénní a ambulantní služby.

Mezi konkrétní činnosti v rámci služby patří:

- Doprovázení rodin, cílené na posilování vztahů v rodině.
- Sociální, psychologické, speciálně-pedagogické či právní poradenství v případě konkrétních potíží.
- Terapie zaměřené na témata specifická náhradní rodinné péči.
- Kontakt s biologickou rodinou, který pracovník zajišťuje a rodině při něm asistuje.
- Vzdělávání ve specifických tématech.
- Setkávání s ostatními rodinami pro získávání informací a sdílení zkušeností.
- Odlehčovací služby v rámci víkendových pobytů či v rodinném prostředí pro zajištění odpočinku náhradním rodičům.
- Zajištění osobní péče o dítě v době, kdy jsou náhradní rodiče v pracovní neschopnosti, při nutnosti péče o člena rodiny, narozením vlastního dítěte a při vyřizování důležitých záležitostí.

3.1.2.1 Proces práce s rodinou

Amalthea spolupracuje s rodinami na základě Dohody o výkonu pěstounské péče, jejíž povinnost ukládá novela zákona o sociálně – právní ochraně dětí 401/2012 Sb.. Vychází z Individuálního plánu ochrany dítěte, Plánu péče a Vyhodnocení situace dítěte. Pomocí těchto nástrojů pracovníci společně s náhradními rodiči mapují, jak nejlépe naplňovat potřeby dítěte. Nejlepší zájem dítěte je prioritou práce organizace.

Konzultace se uskutečňují terénně, přímo v rodině i ambulantně v prostorách organizace. Frekvence je vždy přizpůsobena potřebám rodiny, minimálně však 1x za 2 měsíce. Průměrná doba konzultace je 60 – 90 minut. Struktura konzultací je rozvržena tak, aby byl dostatečný prostor pro sdílení aktuální situace rodině. Dále se pracovník zaměřuje na aktuální potřeby rodiny. V poslední části se společně věnují dlouhodobým tématům, které mají často preventivní charakter. Při konzultacích se stanovují dílčí cíle spolupráce, které jsou konkrétní, měřitelné, realistické a časově vázané. Tyto cíle jsou zakotveny v těchto zakázkách rodin (Amalthea, 2016):

- Zajištění péče o dítě
- Podpora identity dítěte
- Podpora rodičovských kompetencí
- Zajištění vzdělávání pěstounů
- Zajištění respitní péče

Při práci s náhradní rodinou je potřeba si v první řadě uvědomit specifika dané skupiny. Rodiny často čelí krizovým situacím vzhledem k tomu, že do rodin přicházejí děti, které trpí různými psychickými deprivacemi, traumatickými zážitky, ztrátou biologické rodiny či pobytu v ústavním zařízení (Štefková, 2016).

Při své práci se vzhledem ke specifickým cílové skupiny pracovníci opírají o tři základní pilíře – sdílení, vzdělávání, attachment. Sdílení je neodmyslitelným pilířem a je pro náhradní rodiče velmi důležité. Mají díky němu možnost vyslechnutí jejich potíží, poslechnout si pohled zvenčí a dozvědět se, že obdobné situace zažívají i ostatní náhradní rodiče a nejsou v tom sami.

Vzdělávání je považováno za jeden ze základních pilířů vzhledem k faktu, že je náhradní rodičovství nekončící učící proces. Po celý život se děti učí od dospělých a dospělí od dětí. Za nejzásadnější pilíř je považován attachment neboli citové pouto. Připoutat se a mít blízké vztahy je neodmyslitelná součást života každého jedince (Amalthea, 2016). Schopnost citového pouta se vyvíjí již od raného dětství a v každém z nás vyvolává určité emoce. Přítomnost druhého člověka v nás může vzbuzovat pocity bezpečí, veselí, radost nebo odpor, strach či nejistotu. Situace, které jsou v nás zaznamenané, jako pozitivní, rádi opakujeme, zažíváme znovu a vědomě či nevědomě ji vyhledáváme. Stejně to funguje u negativních zážitků, těm se naše paměť vědomě i méně vědomě vyhýbá. Jde o vrozený systém, díky němuž se orientujeme ve světě kolem nás (Vrtbovská, 2010). Stres a úzkost, kterou dítě v raném dětství zažívá, může zásadně narušit důvěru k okolnímu světu a dříve či později se u něho objeví problémy.

Mezi nejčastěji řešená témata při práci s klienty jsou řazeny: vztahy, identita, výchovné problémy, osamostatňování a budoucnost dítěte, reflexe pěstounství, přechody dítěte z péče do péče.

Vzhledem k tomu, že do rodin z 80% přicházejí děti s určitou mírou poruchy attachmentu, je toto téma při spolupráci s rodinou klíčové. Pracovník se věnuje vztahovým vzorcům, se kterými dítě do rodiny přichází a vyhodnocuje, jsou-li náhradní rodiče schopni vztah k dítěti vytvářet a pomáhat mu se změnou jeho nefunkčních vzorců. Pracovník pozoruje vztahové interakce mezi dítětem a pěstounem, jak se dítě začleňuje do rodiny, zda nedochází k rivalitě mezi dětmi v rodině. Pro mnoho dětí je také obtížné navazování kontaktu s vrstevníky. Pracovník s dítětem hledá způsoby, jak se začlenit do kolektivu (Amalthea, 2016).

Klíčový pracovník se při své práci s rodinou zaměřuje také na podporu identity dítěte a kontakt s vlastní rodinou. V rámci podpory pozitivní identity dítěte se za pomoci metodických nástrojů zjišťují informace o biologické rodině dítěte, případně se realizuje setkání dítěte s biologickou rodinou. Vždy se však vychází z přání dítěte a zohledňuje se věk, připravenost, cíl kontaktu,...(Amalthea, 2016).

V případě výchovných projevů, jako je agresivita, krádeže, lhaní, pasivita, smutek, vztek, přejídání, zneužívání návykových látek, problémy ve škole, útky z domova apod. pracovník mapuje problémové chování a pracuje s příčinou tohoto jednání. Příčiny mohou být zjevné, tedy na základě konkrétní události či skryté, které reagují na nějaké události z minulosti dítěte (Amalthea, 2016).

Při přípravě na zletilost dítěte se pracovník zaměřuje na jeho budoucnost. Při práci je důležité zmapovat, zda dítě po zletilosti zůstane v rodině nebo odejde z pěstounské rodiny do samostatného bydlení či jiného zařízení. V době před zletilostí se spolupráce s rodinou zaměřuje na témata finanční gramotnosti dítěte, představě o vzdělání a práci, vyhledávání bydlení, způsobilost k právním úkonům, sociálního zabezpečení, apod. (Amalthea, 2016).

Pracovník nabízí náhradním rodičům pravidelně čas pro reflexi jejich potřeb. Tento prostor je důležitý pro prevenci před přetížením, především při krizových situacích (Amalthea, 2016).

Posledním klíčovým tématem je přechod dítěte z péče do péče. Mezi nejtypičtější situace jsou přechody dětí z pěstounské péče do ústavní péče či zpět do biologické rodiny a opačně. Zde záleží, zda situace nastala náhle bez možnosti plánování a přípravy dítěte na přechod, či je to přechod plánovaný a je možné dostatečně připravit dítě na změnu (Amalthea, 2016).

4 Shrnutí teoretické části

Smyslem teoretické části mé diplomové práce je postavit základ z aktuální literatury a legislativy zabývající se náhradní rodinnou péčí a speciálními technikami při doprovázení náhradních rodin pro následnou kontinuitu s výzkumnou částí. Teorie je rozdělena do třech kapitol. Každá z kapitol disponuje důležitými podkapitolami pro záměr celé práce.

V první kapitole pojednávám o systému náhradní rodinné péče. Seznamuji čtenáře se základním rozdělením náhradního rodičovství. Dále se zaměřuji na osoby poskytující náhradní rodinnou péči a vzhledem k cíli práce rozebírám specifika dětí, jež se do tohoto druhu péče dostávají.

Ve druhé kapitole přibližuji socio-terapeutické techniky. Vzhledem k mnohovýznamovému pojmu konkretizuji socioterapii pro účel své práce. Uvádím tematické oblasti, ve kterých se speciální techniky využívají, a představuji konkrétní nástroje. V této kapitole vnímám jako důležité nastínění významu technik, jež čtenáři vysvětluje smysl využití těchto technik v této specifické skupině.

Poslední kapitolu orientuji na organizaci Amalthea z.s. Charakterizuji základní pilíře organizace a představuji poskytované služby. V této podkapitole vyzdvihuji především proces práce s rodinou v rámci služby Centrum náhradní rodinné péče. Ujasňuji, jaká klíčová témata sociální pracovník s rodinou v rámci doprovázení řeší a tím přibližuji základní oblasti, jež jsou podstatou pro mou výzkumnou část diplomové práce.

5 Výzkumná část

5.1 Formulace hlavních a dílčích cílů výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají a jak tyto techniky napomáhají v náhradní rodinné péči se zaměřením na neziskovou organizaci Amalthea z.s.

Pro naplnění hlavního cíle jsem si stanovila tyto dílčí cíle, které mají své podotázky:

DC1: Zjistit, jak může pracovník za pomoci socioterapeutických technik ovlivnit navazování spolupráce s rodinou.

DC1.1: Zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají při navazování spolupráce s rodinou.

DC1. 2: Zjistit, jak uvedené techniky napomáhají při navazování spolupráce s rodinou.

DC2: Zjistit, jak může pracovník využitím socioterapeutických technik zmapovat potíže ve vztazích dítěte.

DC2. 1: Zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají při mapování potíží ve vztazích dítěte

DC2. 2: Zjistit, jak uvedené techniky napomáhají při potížích ve vztazích dítěte.

DC3: Zjistit, jak může pracovník pomocí socioterapeutických technik pomoci s problémovým chováním.

DC3. 1: Zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají při pomoci s problémovým chováním.

DC3. 2: Zjistit, jak uvedené techniky napomáhají s problémovým chováním.

DC4: Zjistit, jak může pracovník socioterapeutickými technikami přispět k utváření identity dítěte.

DC4. 1: Zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají k utváření identity dítěte.

DC4. 2: Zjistit, jak uvedené techniky napomáhají s utvářením identity dítěte

5.2 Zvolená výzkumná strategie

Výzkumné šetření jsem mapovala pomocí kvalitativní výzkumné strategie. Tento model hloubkově studuje aktéry sociální reality (Švaříček, Šedová a kol., 2007). Tento typ jsem zvolila vzhledem k tomu, že je záměrem mé práce porozumět subjektivnímu postoji informantů na vnímání dané problematiky a „*cílem kvalitativní metody výzkumu je porozumění.*“ (Disman, 2000, s. 286). Tuto techniku jsem také volila s ohledem na to, že pro vytvoření obecně platného výzkumu je zapotřebí časová a výzkumná náročnost, kterou jsem vzhledem k pracovní vytíženosti neměla k dispozici.

Výzkum jsem realizovala technikou interview, konkrétně polo-strukturovaným rozhovorem s pracovníky programu Centra náhradní rodinné péče v neziskové organizace Amalthea z.s. Toto provedení pro můj výzkum bylo nejvhodnější, vzhledem k přehlednosti v informacích, které techniky obsahují. Pracovníci měli možnost držet se určitého schématu a zároveň dle potřeby prolínat své odpovědi mezi otázky. Pro ucelení problematiky jsem i já mohla informantům klást doplňující otázky v případě, že některé oblasti nebyly pro dotazujícího srozumitelné.

5.3 Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Tabulka 1: Transformační tabulka

HLAVNÍ CÍL	DÍLČÍ CÍLE		INDIKÁTORY	TAZATELSKÉ OTÁZKY
Zjistit, jaké socio-terapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají a jak tyto techniky napomáhají v náhradní rodinné péči se zaměřením na neziskovou organizaci Amalthea z.s.	DC 1. Zjistit, jak může pracovník za pomoci socio-terapeutických technik ovlivnit navazování spolupráce s rodinou.	DC1.1. Zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají při navazování spolupráce s rodinou.	Navazování spolupráce	TO 1. Využíváte k navazování spolupráce socioterapeutické techniky?
		DC1. 2. Zjistit, jak uvedené techniky napomáhají při navazování spolupráce s rodinou.	Konkrétní techniky	TO 2. Jaké konkrétní techniky využíváte?
			Využití technik	TO 3. Vnímáte využití technik jako užitečné?
	DC 2. Zjistit, jak může pracovník využitím socioterapeutických technik zmapovat potíže ve vztazích dítěte.	DC2. 1. Zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají při mapování potíží ve vztazích dítěte	Význam technik	TO 4. V čem spatřujete význam využití technik?
			Konkrétní změny	TO 5. Jaké konkrétní změny zaznamenáváte?
			Potíže ve vztazích	TO 6. Využíváte k mapování techniky?
		Konkrétní techniky	TO 7. Jaké techniky využíváte?	

		<p>DC2. 2. Zjistit, jak uvedené techniky napomáhají při potížích ve vztazích dítěte.</p>	<p>Využití technik</p> <p>Význam technik</p> <p>Konkrétní změny</p>	<p>TO 8. Vnímáte techniky jako užitečné?</p> <p>TO 9. V čem spatřujete význam využití technik?</p> <p>TO 10. Jaké konkrétní změny zaznamenáváte?</p>
	<p>DC 3. Zjistit, jak může pracovník pomocí socioterapeutických technik pomoci s problémovým chováním.</p>	<p>DC3. 1. Zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají při pomoci s problémovým chováním.</p>	<p>Problémové chování</p> <p>Konkrétní techniky</p>	<p>TO 11. Využíváte při pomoci s problémovým chováním techniky?</p> <p>TO 12. Jaké techniky využíváte?</p>
		<p>DC3. 2. Zjistit, jak uvedené techniky napomáhají s problémovým chováním.</p>	<p>Využití technik</p> <p>Význam technik</p> <p>Konkrétní změny</p>	<p>TO 13. Vnímáte techniky jako užitečné?</p> <p>TO 14 V čem spatřujete význam využití technik?</p> <p>TO 15. Jaké konkrétní změny zaznamenáváte?</p>

	DC4. Zjistit, jak může pracovník socioterapeutickými technikami přispět k utváření identity dítěte.	DC4. 1. Zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají k utváření identity dítěte.	Utváření identity Konkrétní techniky	TO 16. Využíváte k utváření identity techniky? TO 17. Jaké techniky využíváte?
		DC4. 2. Zjistit, jak uvedené techniky napomáhají s utvářením identity dítěte.	Využití technik Význam technik Konkrétní změny	TO 18. Vnímáte techniky jako užitečné? TO 19. V čem spatřujete význam využití technik? TO 20. Jaké konkrétní změny zaznamenáváte?

5.4 Volba výzkumného souboru

Cílovou skupinou dotazovaných byli sociální pracovníci a sociální pracovnice poskytující sociálně právní ochranu dětí v programu Centrum náhradní rodinné péče v neziskové organizaci Amalthea z.s. Informanti jsem si vybrala z poboček, které Centrum náhradní rodinné péče nabízí – Chrudim a Ústí nad Orlicí.

V Amalthee v programu podporující rodiny, které poskytují náhradní rodinnou péči, v současné době pracuje 7 sociálních pracovníků. Oslovila jsem i pracovníci, jenž v prosinci odešla na mateřskou dovolenou s ohledem na to, že nově nastupující pracovník zatím nemá zkušenosti a je tedy pro mé šetření nepoužitelný. Amalthea byla pro účel výzkumného šetření vybrána cíleně, vzhledem k mému bývalému působení v této organizaci a záměrem, že pracovníci budou pro můj výzkum otevřenější a ochotnější. Informanty jsem zaznamenala do následující tabulky.

Tabulka 2: Informanti

INFORMANT	POHLAVÍ	DÉLKA PRAXE
I1	Žena	4 roky
I2	Žena	2 roky
I3	Žena	7 let
I4	Žena	½ roku
I5	Žena	3 roky
I6	Žena	2roky
I7	Muž	4 roky

5.5 Popis organizace a průběhu výzkumu

Rozhovory byly uskutečňovány v průběhu února 2018 se sedmi pracovníky, kteří doprovázejí pěstounské a adoptivní rodiny v neziskové organizaci Amalthea z.s. působící v Pardubickém kraji. Informanti byli osloveni osobně a byli předem seznámeni s cílem a technikou sběru dat, otázkami a průběhem celého rozhovoru. Pracovníci mi poskytli informace o délce jejich praxe v Amalthee a zda je pro ně téma srozumitelné. Místo konání bylo vždy individuálně domluveno dle časových možností pracovníků. Schůzky se uskutečnily na pobočkách Center. Všichni dotazovaní souhlasili s nahráváním rozhovorů a dalším zpracováním údajů.

V úvodu rozhovoru jsem zajistila souhlas s nahráváním, seznámila s průběhem rozhovoru a členěním otázek a zajistila, zda informant rozumí stanovenému tématu. Otázky byly kladeny vzestupně od jedné do dvaceti. Jestliže byla některá otázka zodpovězena předem, otázku jsem následně vynechala. V případě stručných odpovědí nebo odklonění od tématu, jsem pracovníkům pokládala doplňující otázky. Délka rozhovoru se pohybovala okolo 30 minut.

5.6 Způsob zpracování získaných údajů

Rozhovory jsem nahrávala na mobilní telefon přes záznam zvuku. K získání potřebných údajů jsem použila doslovný přepis bez korektury spisovného jazyka, aby byla zachována plná autenticita rozhovoru. Pro přehledné zpracování informací jsem si informanty označila barvami a ke každé otázce si daným označením pracovníky zapsala.

Každému pracovníkovi jsem přidělila kód, dle kterého jsem odlišovala jednotlivé informanty. Dalším krokem bylo hledání podobnosti výpovědí mezi kategoriemi. Na závěr jsem se snažila těmito kategoriemi odpovědět na dílčí cíle a celé výzkumné šetření shrnout.

5.7 Rizika výzkumu a výzkumné strategie

Za hlavní riziko ve svém výzkumném šetření jsem považovala mou znalost a zapojení do dané problematiky. Vnímala jsem, že svými doplňujícími otázkami mohu ovlivnit informanty v jejich odpovědích. Měla jsem potřebu debatovat s pracovníky nad svými zkušenostmi s technikami. Také jsem pozorovala, že vzhledem k tomu, že kolegové informanti počítají s mou znalostí, mnoho informací neměli potřebu vysvětlovat, brali to jako samozřejmost, že to vím. Naopak výhodou jsem spatřovala v tom, že kolegy dobře znám a nemají tak přede mnou ostych.

Jako nevýhodu tohoto druhu sběru dat také vidím ve složitosti při přepisu rozhovoru a porovnávání otázek se všemi odpověďmi informantů.

6 Analýza a interpretace získaných údajů

Smyslem této kapitoly je popis získaných výsledků dle stanovených dílčích cílů. Prezentuji svá zjištění interpretováním a také doložením citací informantů s uvedeným kódem konkrétního informanta pro jasnou identifikaci. Následně docházím ke shrnutí jednotlivých poznatků.

Na počátku rozhovoru jsem od informantů zjišťovala srozumitelnost vytyčeného tématu. Žádný z informantů neměl potíže s charakteristikou socioterapeutických technik. Jejich vymezení technik byli velmi obdobné. „*Jsou to techniky, který používáme v práci s dítětem nebo s pěstounskou rodinou jako v celku.....jsou součástí práce s rodinami*“ (I1), „*já si teda pod tím představuju prostě ty techniky pro práci s tou rodinou, který prostě nějak jako se běžně dělaj, není to jenom jako rozhovor ale různý techniky prostě pro navázání vztahu, pro zjišťování informací, jak už od toho dítě tak i od těch rodičů, pěstounů*“ (I5), „*.....je to nějakýj objem nástrojů, ze kterýho každej pracovník si může vytáhnout jakoby to, co mu sedí*“ (I7).

C1 - Zjistit, jak může pracovník za pomoci socioterapeutických technik ovlivnit navazování spolupráce s rodinou

Pomocí prvního dílčího cíle jsem chtěla zjistit, zda pracovník může ovlivnit navazování spolupráce s rodinou skrze využití socioterapeutických technik. Tento dílčí cíl jsem zkoumala prostřednictvím pěti dílčích výzkumných otázek **TO1 – TO5**.

Otázku **TO1** jsem použila jako filtrační. Zaznamenávala, zda pracovník v oblasti navazování spolupráce s rodinou využívá specifické techniky. Na základě odpovědi jsem identifikovala následující kategorie:

- **Ano**

U čtyř informantů bylo zjištěno, že na seznamování používají specifické techniky. Tyto techniky jsou využívány pro mapování prostředí dítěte a seznamování s celou sítí rodiny, pro posílení vztahu mezi členy domácnosti. „*Používám. Nevím, jestli jsou to přímo socioterapeutický techniky, používám prostě některý techniky, který pomáhaj rozmluvit dítě, aby tam nebyl takovej ostych*“ (I1),

V rozhovorech bylo zajímavé, že někteří dotazovaní, kteří mi zpočátku uvedli, že žádnou techniku nepoužívají, se postupně k nějaké technice dostali. „*Tak tam asi úplně k tomu navázání spíš jenom rozhovor...případně třeba rodokmen, abych líp pochopila tu strukturu té rodiny*“ (I2), „*Co se týká navazování toho vztahu s tou rodinou, tak s pěstounama tam vlastně dycky se mě dařilo prostě jako nějak formou klasického rozhovoru.....u těch jakoby těch mladších, tak tam sem hodně využívala ekomapu*“ (I5)

- **Ne**

Pouze dva informanti uvedli, že na seznamování využívají pouze rozhovor. Potřebují zjistit všechny informace o rodině, minulosti dítěte a to mapují pouze pomocí rozhovoru. Skrze rozhovor budují důvěru rodiny k pracovníkovi. „*...já to mám takový, že po dobu několika konzultací fičej fakt jenom rozhovory*“ (I7), „*.....nepoužívala sem jakoby nějak zvlášť techniku, spíš sme se prostě a jednoduše představovali...ale jinak jakoby takhle do toho nejdu*“ (I4).

U otázky **T02** jsem prošetřovala, jaké konkrétní techniky na seznamování s rodinou informanti využívají. Shledala jsem tyto kategorie:

- **Mapovací techniky**

Pracovníci na začátku spolupráce mapují minulost dítěte, rodinný systém. Díky těmto technikám se dozví všechny potřebné informace o dítěti a rodině skrze nenásilnou formu. „*Většinou děláme na začátku rodokmen, abych vlastně zjistila vůbec síť té rodiny, někdy používám ekomapu, abych zjistila vlastně, jaký jsou zdroje rodiny, koho kolem sebe mají, koho můžou využít, když se něco bude dít...profily jednostránkový u dětí používám na zjištění prostě vůbec jako jaký mají nějaký vlastnosti a o co se můžou opřít a i s čím potřebujou pomoc...no tak asi hlavně tyhle, takový mapovací techniky*“ (I3), „*tak na tom začátku asi hlavně jakoby ty mapovací techniky, jako ten rodokmen a ekomapa a ty profily dítěte*“ (I6).

- **Hry**

Pracovníci se seznamují s dětmi také skrze hry. Ty považují za určitou techniku práce. Díky hře se dá s dítětem navodit důvěra a rozvíjet komunikace. Dítě se tak necítí jako u výslechu, ale bere to jako něco přirozeného. Pokud je dítě menší a nelze při hře zjišťovat informace pomocí dotazování, zapojují do hry hračky, maňásky či cokoli jiného a skrze hru zjišťují, jak například dítě vnímá minulost. „*u těch nejmenších tak tam je to spíš o náky formě hry, hraček, prostě maňásků a těhletěch věcí*“ (I5).

V tazatelské otázce **TO3** jsem zjišťovala, zda informanti považují socioterapeutické techniky jako užitečné při navazování spolupráce.

- **Ano**

Šest informantů shodně odpovědělo, že vnímají techniky jako užitečné. Někteří také uváděli, že záleží na typu rodiny, vždy pracovník individuálně přizpůsobuje práci konkrétní rodině. „*jo, jojo. mě to jakoby, mě to hodně jakoby pomohlo, třeba ta ekomapa, tak vlastně, že jsme se fakt jakoby věnovali tomu dítěti*“ (I5), „*já si myslím jakože náky techniky můžou být užitečný, ale vždycky záleží individuálně na tý rodině, jakože jak se k tomu staví, jak sou uzavřený, jak sou otevřený tý spolupráci*“ (I2)

- **Ne**

Pracovník I7 uvedl, že využití technik může být obecně užitečné. On sám však techniky při navazování spolupráce nepoužívá, je mu bližší pouhý rozhovor. Zároveň však dodával, že zatím neměl rodinu, která by měla hned zpočátku takové potíže, že by si nevystačil s rozhovorem. „*Mě to je bližší*“ (I7)

Otázka **TO4** specifikuje, v čem konkrétně užívání technik je pro pracovníka či rodinu užitečné. Při navazování spolupráce jsem z odpovědí informantů identifikovala dvě kategorie.

- **Užitek pro pracovníka**

Pracovníci vidí význam používání technik při navazování spolupráce především pro potřebu pracovníka k další spolupráci. Pracovník si skrze techniky zmapuje všechny oblasti, které potřebuje ke své práci. „*myslim, že se během krátký doby dá zjistit hodně informací a není to taková nuda pro tu rodinu, nepřijdou si jako u zpovědi*“ (I3), „*no, já si myslim, že ty to je jakoby hlavně pro mě, že ty techniky vlastně pomáhaj mě zmapovat tu rodinu*“ (I6)

- **Utuzování vztahů**

I1 uvedla, že vidí význam především ve spolupráci. Techniky lze používat s dítětem a náhradním rodičem zvlášť, nebo také dohromady, čímž se utužují vztahy v rodině. „*tak je to jednak to dítě tam něco dělá společně s pěstounem, prohlubuje se vztah, je tam, musí tam probíhat náká komunikace, spolupráce, vzájemná podpora*“ (I1)

Poslední otázka **TO5** v oblasti navazování spolupráce s rodinou se týkala konkrétních změn po použití daných technik.

- **Jiný pohled**

Informantka I2 zaznamenala změnu v uklidnění rodiny. Jednalo se o rodinu, kterou přebrala v náročné situaci od jiného klíčového pracovníka. Jiným způsobem práce ve vyhrocené situaci zklidnila rodinu a spolupráce se zlepšila. „*...a začal s ní pracovat jakoby jinak, tak si myslim, že se to nějak uhladilo, zlepšilo*“ (I2)

- **Získání informací**

Většina dotazovaných nevnímá, že by cílem v úvodní fázi byla nějaká změna. Cílem jej zmapování celého rodinného systému, zachycení nejdůležitějších informací pro další spolupráci. „*asi v tý úvodní fázi uplně nevím, jestli je tohle cílem, že tam je fakt spíš cílem získat ty informace*“ (I3)

Shrnutí k cíli C1

Při navazování spolupráce každý pracovník zohledňuje možnosti a schopnosti rodiny a používají techniky, které aktuálně vnímají, že jsou pro danou rodinu vhodné. Ne v každé rodině lze nějakou speciální socioterapeutickou techniku použít. V takovém případě pracovníkům pomáhá rozhovor a hry. Pro informanty je především důležité, aby počínající spolupráce probíhala nenásilnou formou, aby se klienti necítili jako při výslechu. Pro navazování spolupráce s rodinou pracovníci využívají mapovací techniky, díky nimž se klíčový pracovník dozví potřebné informace pro další spolupráci. S dětmi navazují vztah různorodými hrami, což je pro dítě nejpřirozenější a pracovník skrze hru dostane potřebné informace o dotyčném. V této oblasti tedy dotazování vidí využití nejvíce pro pracovníky samotné. Otázka týkající se konkrétních změn po použití technik v dané rodině byla pro informanty složitá. Vzhledem k tomu, že je tato oblast především mapovací, nezaznamenali pracovníci cílenou změnu.

C2 – Zjistit, jak může pracovník využitím socioterapeutických technik zmapovat potíže ve vztazích dítěte.

Tento dílčí cíl byl zaměřen na vztahovou oblast dítěte. Pomocí tazatelských otázek **TO6** – **TO10** jsem sledovala, jak může pracovník pomoci v potížích s navazováním vztahů.

Filtrační otázkou **TO6** jsem pozorovala, zda informanti využívají v této oblasti dítěte socioterapeutické techniky. U této otázky pro mě nebylo překvapením, že jsem našla jednotnou kategorii:

- **Ano**

Všichni informanti shodně uvedli, že při mapování potíží ve vztazích dítěte využívají nějaké specifické techniky. „*Určitě, tam jako jinak než s technikama to v podstatě nejde*“ (I3), „*Jo, já určitě jako používám*“ (I6)

Otázkou **TO7** jsem se informovala na konkrétní techniky, které dotazovaní v této oblasti používají. U této skupiny jsem našla následující skupiny odpovědí:

- **Mapování**

Téměř u všech informantů se objevil výčet mapovacích technik, díky kterým zjišťují blízkost lidí v okolí dítěte a schopnost navazovat vztahy. Do základních mapovacích technik pro tuto oblast vytyčili informanti ekomapu, rodokmen, osu života, erb rodiny. „.....hele jako asi, asi takovej úplně věc, která mi přijde z těch technik nej...jak to mám říct....nejzákladnější možná i nejjednodušší tak je ekomapa“(I7), „...no, tak jako u těch vztahů asi nejdřív zjišťuju, jak to to dítě má, takže nějak si to jako mapuju“(I6)

- **Projekce**

Projekční techniky se také ukázaly jako základní techniky, které informanti při své práci používají. Díky těmto technikám vytvoří pracovník dítěti bezpečné místo, kde může otevřeně mluvit. Pomáhají dítěti pochopit realitu, umožňují mu zvědomit postoj sám k sobě. Informanti nejvíce jmenovaly začarovanou rodinu, práci s maňásky, kouzelná hůlka, traumatická hlava. „...karty přes emoce, tam většinou dobře dá zjistit, jak to dítě s těma vztahama ...jak to má samo k sobě, když nemá vyřešený vztah samo k sobě, tak nemůže potom fungovat i ve vztazích s ostatníma“ (I1), „...takže tam cokoli jako zobrazovacího, projekčního...ať už je to nějaký fotbalový hřiště kde se cejtim takový ty obrázky nebo ten strom s duchama a s medvědama, tak jakoby který medvídek je kdo, takm se to taky může zobrazit“ (I3)

- **Identita**

V rámci mapování vztahů vidí informanti propojenost této oblasti s oblastí identity. Proto informanti uváděli mnoho technik týkajících se biologické rodiny, minulosti dítěte. „určitě pak ve vztazích i kniha života, pokud se to týká identity“(I2), „takže mě se vztahy a identita prostě mísej dohromady tyhle ty techniky“(I1)

- **Terapie**

Někteří informanti uváděli ve výčtu technik takové, které může vykonávat pouze odborný specialista včetně terapeutických, jenž po doplňující otázce považují také jako součást socioterapeutických technik. „...jsou techniky, na který musí mít člověk certifikát a nemůže to jen tak dělat a jsou techniky typu individuální profil nebo ta komunikační bedna, kde se to opravdu můžeme dělat sami, kde to není....to je spíš jako technika, kde nemůžeme nějak jakoby ublížit tomu dítěti“ (I1)

V otázce **TO8** jsem zkoumala, zda informanti pokládají využití technik jako užitečné. Vzhledem k tomu, že všichni pracovníci uvedli, že využívají socioterapeutické techniky ve své praxi, bylo zřejmé, že techniky berou jakou užitečný nástroj. „Určitě“ (I4), „Jako určitě sou užitečný“ (I6)

TO9 představuje tazatelkou otázku, která navazuje na předchozí dotaz. Díky ní jsem zachycovala, v čem informanti vidí význam využívání socioterapeutických technik. Zde jsem identifikovala následující skupiny odpovědí, které se velmi úzce prolínají:

- **Bezpečný prostor**

U této otázky dotazování uvedli, že díky technikám mohou děti bezpečným způsobem mluvit o věcech, které jsou běžným rozhovorem obtížné. Pracovníci tak dětem dávají možnost navození hravého prostředí, které je pro děti přirozené, kde se děti uvolní a jejich zábrany opadnou. „No v tom, že to dítě může říct vo těch vztahovejch věcech ty věci zobrazit vlastně bezpečným způsobem no“ (I3)

- **Podpůrný nástroj**

Ve třech případech informanti uvedli, že vnímají používání socioterapeutických technik jako podpůrný nástroj v celém procesu spolupráce. Vnímají to nosné v první řadě pro pracovníka samotného a jeho zorientování ve vztazích dítěte a následné vhodné pomoci. „není to jako injekce, která dítě vyléčí.....něco, co je podpůrný a dlouhodobý“ (I1), „....ve chvíli, kdy si to zmapuju, tak tam nedojde ke změně.....já tu změnu ani neočekávám, pro mě je to jenom jakoby vědět vlastně, v jakém prostoru rodiny třeba nebo širší se to dítě pohybuje“ (I6)

- **Nenásilná forma**

Všichni informanti jednotně uváděli, že využíváním technik zjišťují nezbytné informace a předávají potřebné poznatky nenásilnou formou. Pro děti jsou „hry“ běžné, normální a bezpečné. Děti nejsou při práci s technikou obezřetní, jsou autentičtí. „Že s nima můžu jít do hloubky, že s nima můžem prostě jakoby není to žádná násilná forma toho náky, že to není jakoby forma nákyho výsledku a toho ptaní se proč...je to nenásilná forma dozvědět se něco víc prostě na čem by se dalo dál pracovat“ (I4)

Otázka **TO10** se týkala konkrétních změn, které informanti zaznamenali u klientů po použití socioterapeutických technik. Zde jsem charakterizovala dvě kategorie, do kterých lze shrnout všechny odpovědi informantů:

- **Otevření tématu**

U dvou informantů jsem zaznamenala, že za použití technik došlo k nenásilnému otevření tématu, které bylo v rodině například tabuizované a tím i k uvolnění atmosféry. Otevřením tématu pak může docházet k lepší komunikaci v rodině, k lepší spolupráci a tím i k utužování vztahů. „Určitě nějaký uvolnění jakoby té atmosféry jo díky tomu, že se to jako otevře a mluví se o tom, tak jakoby dochází k nějakému uvolnění“ (I4), „Tak asi nějaký to otevření jakoby toho, co řešej, že jako se to vyčistí jako ten vzduch, že to jakoby to mohli říct“ (I6)

- **Zjištění informací**

Většina informantů vidí techniku jako nějaký způsob práce, nástroj k mapování potřeb dítěte. Způsob, jak se hravou formou přiblížit dítěti. Dotazovaní nevnímají, že by po použití konkrétní techniky nastala nějaká změna a ani to neočekávají. Technika má být nápomocná v tom, že se skrze ní projeví, v čem dítě potřebuje dál pomoci. Techniky, které mají za cíl změnu, jsou pro pracovníky terapeutické. *„no takhle jako takhle zázračně to úplně nefunguje.....ty socioterapeutický nejsou žejó jak v terapii kde vopravdu tu něco léčí ale spíš sou k tomu, abys ty informace dobře zjistili nějak pro dítě, aby mohlo vlastně vyjádřit bezpečně svůj jako postoj a názor a to jakoby se v rámci těch technik děje v podstatě skoro dycky“ (I3)*

Shrnutí k cíli C2

Pracovníci spatřují využívání socioterapeutických technik v této oblasti jako významné a užitečné a opakovaně je v souvislosti se vztahy dítěte používají. Za důležité považují především mapování zasíťování dítěte, schopnost dítěte navazovat vztahy a míru hloubky. Skrze techniky může pracovník proniknout bezpečným, nenásilným a hravým způsobem, který je pro dítě přirozený do jeho prostoru a získat potřebné informace pro práci s jeho vztahovostí. Tuto oblast vnímají informanti jako úzce se prolínající s identitou dítěte. To, jak to má dítě samo k sobě, tak funguje i s ostatními. Prostřednictvím tohoto způsobu práce tak dochází k otevírání dříve uzavřených témat a k celkovému uvolnění atmosféry v rodině. V případech, kdy změny pracovníci u klientů nezaznamenali, nebylo důvodem nevhodnost používání technik v oblasti potíží ve vztazích, nýbrž jiný pohled na smysl socioterapeutických technik.

C3 – Zjistit, jak může pracovník pomocí socioterapeutických technik pomoci s problémovým chováním.

Tento cíl byl zaměřen na oblast chování, práci s problémovým chováním a následné pomoci. Pomocí tazatelských otázek **TO11 – TO15** jsem sledovala, jak může pracovník ovlivnit problémové chování dítěte pomocí socioterapeutických technik.

U otázky **TO11**, kterou jsem použila jako filtrační, jsem zjišťovala, zda pracovníci používají při své práci při řešení oblasti problémového chování techniky. U této otázky jsem identifikovala dvě kategorie:

- **Ano**

Čtyři pracovníci mají zkušenost s využitím socioterapeutických technik v oblasti práce s problémovým chováním dítěte. Vždy prvotně mapují, na co tento způsob chování reaguje a dle příčiny přizpůsobují adekvátní techniky. „*Určitě.....tam zase je důležitý teda, co to je za problémy v chování*“ (I2).

- **Ne**

Pouze informantka I1 uvedla, že si neuvědomuje, že by byli specifické techniky na poruchy chování. „*.....ale aby byli techniky na poruchy chování, to to si vůbec jako.....*“ (I1). Po doplňujících otázkách uváděla svůj postup práce, když se nějaké potíže objeví. V téhle oblasti především mapuje, z čeho poruchy chování plynou.

- **Nelze určit**

Dva pracovníci uvedli, že znají socioterapeutické techniky při práci s problémovým chováním, avšak ve svých rodinách se s potížemi v této oblasti nesetkali a nemohou tak určit. „*já přemýšlím z těch rodin, co mám, kde tam je jaký problémový chování.....nemám děti s problémovým chováním*“ (I7), „*Já teda jakoby v těch svejch rodinách přemýšlím, jestli tam někoho mám, kdo by vyloženě problémově...já si myslím, že ne, že nemám nemám děti, který by byli vyloženě problémový*“ (I4)

Otázka **TO12** udává konkrétní techniky, které informanti při své práci v oblasti problémového chování dítěte používají. V této oblasti jsem identifikovala tři skupiny odpovědí:

- **Terapie**

Tři pracovníci uvedli, že při problémech s chováním využívají terapeuta, který je specializován na hloubkovou práci s touto oblastí. Vzhledem k tomu, že příčin projevů dítěte může být nespočet, je to velmi detektivní dlouhodobá práce. Otevřením různých témat, které mohou mít s problémovým chováním spojitost, může v dítěti vyvolat vzpomínky a to je potřeba dobře ošetřit a na to již sociální pracovník nestačí. *„Já sem vlastně v jedné rodině kdysi vlastně doporučila terapii hrou pro to dítě, to sem nedělala já, dělala to kolegyně, ale vlastně se to tam jakoby to ukázalo fajn, že ten klouček se tam jakoby nějak vyventiloval tu svoji agresi ten svůj vztek a pak už to tak neventiloval vlastně doma“* (I5), *„Jakoby ve spoustě věcech už my jako klasický sociální pracovníci na to prostě nestačíme ani jakoby těma běžnejma technikama, prostě který nějak v těch rodinách děláme, tak bysme jim moc nepomohli tak je pak potřeba prostě nějaká jakoby tahle forma terapie, aby se tomu dítěti fakt jako pomohlo prostě do hloubky vyřešit ten jeho problém“* (I6)

- **Projekční techniky**

Někteří využívají pro zjišťování příčin chování projekční techniky. Skrze maňásky, loutky, plyšáky se pracovníci snaží zjistit, co je v pozadí určitého jednání dítěte. Pokud je příčina zřejmá, je možné využít terapeutický příběh, který je odrazem příběhu dítěte. Náhradním rodičům může také pomoci technika traumatická hlava. Mohou konkrétně na daném chování ukázat, jak funguje mozek a co se v dítěti odehrává. *„Tak tam s tím pracuju většinou přes pěstouny, protože pěstouni potřebujou pochopit, co to dítě tím projevem jako říká.....s dítětem taky asi nějakma projekčníma technikama....“*(I3)

- **Práce s emocemi**

Pracovníci se v této oblasti také snaží zachytit, zda dítě dokáže vyjadřovat své emoce, jak se cítí, zda dokáže své emoce rozlišovat, co by mu v jeho prožívání pomohlo. *„Používám takový ty listy od Lumosu, právě přes to zviditelnění toho strachu, voni sou to i ty komunikační tabulky a všechno možný, kde my se snažíme pojmenovat, co se vlastně v tom dítěti děje, proč se to děje a co ten pěstoun může udělat, aby vlastně k tomu nedocházelo a abysme zjistili i od toho dítěte, co by mu nejvíc pomohlo“ (I2)*

U otázky **TO13** jsem pouze u tří informantů, kteří využívají v oblasti problémového chování techniky, zkoumala, zda vidí využití socioterapeutických technik jako užitečné. Vzhledem k tomu, že techniky ve své práci používají a konkrétně mi svou praxi konkretizovali, bylo pochopitelné, že je jako užitečné vnímají. *„Určitě“ (I2)*, *„No samozřejmě, jinak bych to přece nepoužívala“ (I6)*.

Otázkou **TO14** jsem mapovala u těchto tří informantů, kteří využívají socioterapeutické techniky a vnímají je jako užitečné, v čem spatřují konkrétní význam využití. Zde jsem zaznamenala jednu společnou kategorii:

- **Nenásilná forma**

Pracovníci vnímají, že pokud se s dítětem vede pouhý rozhovor, nikdy se neotevře jako hravou formou, která je pro dítě přirozená a ono se necítí, že jsou z něho tahané nějaké informace. Dítě si skrze hru dokáže odžít svůj příběh, své trápení, své emoce. *„Asi hlavně v ty práci s emocema u těchto poruch chování u těch problémech v chování, že vlastně jinak pro dítě je hrozně divný mluvit jako vo emocích nebo málo který dítě to vlastně dobře umí, takže přes to hraní si to dokážou jako víc víc dát najevo a pochoim jak to dítě ty emoce projevuje a s čím to pak může souviset a můžu pak vist ty pěstouny k nějaký tý změně“ (I3)*

Poslední otázkou **TO15** v oblasti pomoci s problémovým chováním dítěte jsem se zaměřovala na změny, které dotazovaní zaznamenávali při své práci. Každý s pracovníků měl jinou zkušenost, proto jsem odpovědi kategorizovala do samostatných kategorií jednotlivých informantů:

- **Přístup náhradních rodičů**

Informantka I2 měla zkušenost po použití techniky traumatická hlava, kde náhradním rodičům vysvětlovala, jak dětský mozek při daném chování reaguje. Skrze tuto techniku zaznamenala postupné změny v jednání pěstounů při záchvatech dítěte, jejich zvědomění si, co se v dítěti odehrává a jak se dá jinými způsoby reagovat. „.....v tý rodině pomohlo tohle, že ten pěstoun vlastně viděl, co tomu dítěti může pomoci, aby z toho vztekacího záchvatu se líp dostal“ (I2)

- **Přijetí**

Informantka I3 řešila žárlivost na nově příchozí dítě do rodiny. Použila pro dívku terapeutický příběh, který pojednával o pejsčí rodině, do které přijde nový pejsek. Příběh vyprávěl o tom, jak místo v srdíčku má pejsčí maminka pro všechny malé pejsky a že žádného pejska maminka nepřestane mít ráda. Dívka si postavila svou roli na tom, že může taky pomoci a začala se starat o novou sestřičku. „.....právě o tom, jak jakoby vlastně to místo v tom srdíčku v ty pejsčí rodině je i pro ty nově příchozí pejsky a a tam to vlastně hodně z toho příběhu hodně ta holčička chytla a hodně tím pak jako žila a hodně to říkala přes ten příběh.....“ (I3)

- **Zklidnění**

Informantka I6 se setkala s dívkou, která nedokázala reagovat na zadávání hranic, objevovali se agresivní záchvaty směrem k pěstounům. Pracovnice doporučila rodině filiální terapii. Skrze tuto techniku dívka dostávala bezpečný a vyhraněný prostor, kde mohli pěstouni dívku limitovat a zároveň jí dávat dostatečný prostor pro vyjadřování svých pocitů. U dívky po sezeních došlo k výraznému zklidnění a utužení vztahu s pěstouny. „.....tam vlastně to bylo jakoby hlavně pokrok v tom, že když pěstouni tej holčině něco jakoby zakázali, dali jí náhou hranici, že se to jako že jako vona nereagovala těma jakoby záchvatama.....“ (I6)

Shrnutí k cíli C3

Třetí dílčí cíl, který obsahoval oblast pomoci potížím v chování dítěte, byl pro zjišťování využitelnosti socioterapeutických technik obtížný. Část pracovníků se s problémovým chováním u svých rodin nesebkává, popřípadě využívají terapeuta. Vnímají, že problémové chování může být propojené se všemi oblastmi života dítěte a k ošetření závažnějších potíží nejsou sociální pracovníci dostatečně kompetentní. Přesto však někteří pracovníci s touto oblastí pomocí technik pracují. Vnímají je jako užitečné v první řadě díky hravé formě při zjišťování potřebných informací. Dítě se tak necítí ohrožené, je uvolněné a zvědomuje své potíže do hry. Projekčními technikami informanti mapují, co je příčinou daného chování a co může problémové chování spouštět. Za důležité také informanti v této oblasti považují práci s emocemi. Schopnost dítěte uvědomovat si a rozlišovat své prožívání. Změny na základě využití socioterapeutických technik jsem obdržela pouze od třech informantů, kteří zažili změnu v přístupu náhradních rodičů k dítěti, přijetí jiného dítěte či zklidnění agresivních záchvatů.

C4 – Zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají k utváření identity dítěte.

Posledním dílčím cílem jsem chtěla zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci využívají k utváření identity dítěte. Pomocí tazatelských otázek **TO16 – TO20** jsem monitorovala vliv technik na tuto oblast dítěte.

Tazatelskou otázkou **TO16** jsem se zaměřovala na to, zda pracovníci při utváření identity dítěte využívají socioterapeutických technik. U této otázky, kterou jsem použila jako filtrační, jsem identifikovala pouze jednu skupinu odpovědí:

- **Ano**

Všichni pracovníci shodně uvedli, že pracují s identitou dítěte skrze techniky. Je to oblast, ve které používají informanti nejvíce technik. Někteří informanti na tuto otázku ani neodpověděli a rovnou se věnovali výčtu využívaných technik. „*Tak tam asi nejvíce používám techniky*“ (I3)

V otázce **TO17** jsem se zabývala již konkrétními technikami, pomocí kterých pracovníci s dítětem pracují. Informanti uvedli, že v oblasti identity se dají použít techniky ze všech oblastí, vzhledem k tomu, že je identita součástí všech oblastí. Tyto techniky si pracovníci při své práci pouze poupraví a uzpůsobí odpovídajícímu tématu v identitě. Informanti při pojmenování konkrétních technik uvedli následující:

- **Kniha života**

Jako základní techniku pro oblast identity považují informanti knihu života. Ta ve svém obsahu pojímá spousty dílčích technik, které utváří celkovou knihu, deník, časopis, krabici či jak si to dítě pojme. Do knihy života pracovníci zařazují rodokmen, osu života, dopisy rodičům, ekomapu. Skrze tuto techniku seznamují dítě s minulostí s biologickými rodiči. *„Jo tak určitě jakoby nejklasičtější formou, která se jakoby v Amálce používá, tak je kniha života, kdy se s tím dítětem jakoby tvoří, tvoří vlastně knížka jeho jakoby vzpomínek, od toho kde se narodil, jak se jak, jak vlastně vypadal, když se narodil jakou má barvu očí tak i, i vlastně je zaznamenaná biologická rodina, je zaznamenaná pěstounská rodina, kamarádi prostě všechny tydlecky důležitý, důležitý věci“* (I5), *„Kniha života vlastně se skládá z různých možných částí, takže tam můžou být i různé ty techniky vložený, který se dělají společně, od profilu přes rodokmen, osa života, osa domečku, taková jako kde sem se narodil a kde teď žiju a jak sem to prošel za ty léta, kde sem bydlel a hledání těch informací“* (I1)

- **Projekční techniky**

V pozadí knihy života informanti také uváděli využití projekčních technik v této oblasti. Mezi nejpoužívanější spatřují terapeutický příběh. Formou příběhu zpracují z dostupných informací příběh, který se děje nejčastěji nějakému zvířeti a projektuje bezpečným způsobem příběh dítěte. *„.....my to používáme tak, že vlastně formou příběhu se snažíme zpracovat to, jak jakou historii má za sebou to dítě.....,.....většinou to je o tom jak jakoby posílit vědomí toho dítěte o tom, že pochází odjinud, má někde biologický rodiče, možná oni s nim chtějí být v kontaktu.....“* (I7).

Mezi nově zařazenou techniku, uváděla informantka I3 My backpack. Jedná se o příběh káčátka, které musí odejít se svým batůžkem do nové rodiny. Dítě skrze maňáska vytvoří svůj příběh káčátka a poté se v počítači tento příběh ztvární. Jde o přitažlivou formu hry pro dítě, skrze kterou si projektuje bezpečně svůj příběh. „...*to mám novou metodu, ve který sem teď nově vyškolená a je na práci s příběhem toho dítěte a vlastně je založená na projekci, že vlastně dítě nevypráví svůj příběh, ale příběh káčátka.....*“ (I3)

Otázka **TO18** potvrdila, že pro všechny informanty je využívání socioterapeutických technik užitečné. „*jo...jo, jojo to si myslím, že je jakoby důležité*“ (I5), „*jo,jojo určitě*“ (I1)

Doplňující otázku **TO19**, která mapuje, v čem informanti využití technik vnímají, jsem kategorizovala do dvou skupin:

- **Bezpečný prostor**

Jak už bylo řečeno u předchozích technik, i zde spatřují informanti techniky jako formu nenásilné bezpečné hry, která je pro dítě přirozená a může se otevřeně vyjadřovat. Často má dítě v náhradní rodinné péči naučené, jak mluvit se „sociálkou“, snaží se vyhovět dospělým. Použití techniky tak může mít velký přesah v uvolnění dítěte, když zažije bezpečný prostor, kde nemusí „lovit“ své naučené fráze. „...*že se o tom tématu vůbec může bezpečně mluvit, že to dítě se může ptát, že to dítě, že to dítě má možnost na tohle téma otevřeně se vyjadřovat, že je někdo, kdo ho poslouchá, kdo se mu věnuje, kdo pro něj ty informace zjišťuje, že ho podporuje v tom, jaký je, že ho přijímá takovýho, jaký je.....*“ (I1), „...*v tom, že se dá vlastně zjistit víc opravdovej jako názor toho dítěte a to jeho opravdový vyjádření.....*“ (I3)

- **Otevření tématu**

Každé dítě touží po tom, znát své rodiče, znát svou minulost. Techniky k utváření identity dítěte jsou pomocným nástrojem, jak otevřít toto téma bezpečně pro pěstouny i dítě. Pokud dítě zažívá, že o své minulosti může mluvit, přichází dílčí cíle této techniky a to je utužování vztahů v pěstounské rodině, zlepšení komunikace, zklidnění dítěte. „Ty děti většinou i chtějí vědět, je to takový to volání krve, kdo je jejich rodič, oni se pak necejtěj celý a něco jim jakoby chybí a boje se těch třeba i pěstounů zeptat, myslej si, že jim to ublíží nebo ty pěstouni se naopak bojí to těm dětem říct, aby jim neublížili a vlastně oni po tom prahnou a pak zase jim to zaměstnává ten mozek natolik, že se třeba nemůžou soustředit ve škole.....“ (I2), „.....aby to dítě něco hmatatelně jakoby mělo potom.....tak vlastně jakoby má zaznamenanou tu svoji minulost a to svoje dětství a ví, kdo je“(I5)

Poslední otázka **TO20** má za cíl zjistit zaznamenané konkrétní změny v oblasti identity dítěte za využití socioterapeutických technik pracovníkem. Odpovědi jsem uskupila do třech kategorií:

- **Zklidnění**

Někteří pracovníci zaznamenali zklidnění dítěte a upevnění dítěte v pěstounské rodině. „.....v tý poslední ted'ka, kde sem říkala, že tam si potom vytvořili ten rodokmen, kde vlastně protli jakoby tu pěstounskou a biologickou rodinu, tak tam to nebylo, že by úplně jako nějak extra problémový chování ale trošičku vim, že tam ta minulost byla fakt jakoby náročnější, tak tím, že se udělal tenhle rodokmen, něk se vlastně i zmapovali ty vztahy v tý rodině i možnosti prostě toho jakoby s kým, s kým by se mohli potkat a tak, z tý biologický rodiny tak se to tak jakoby zklidnilo a oni se usadili v tý pěstounský rodině“ (I5)

- **Upevnění vztahu**

Často se informanti ve své práci setkávají s tím, že pěstouni nevědí, jak s dítětem o biologické rodině mluvit, bojí se, aby to dítěti neublížilo. Na druhé straně dítě přirozeně touží po informacích o své rodině a může tam být také ostych se na to zeptat pěstounů. Skrze techniky lze podpořit otevření tématu přirozeně, společně. Nejen, že se tím upevní vztah mezi dítětem a pěstounem, nastává také zklidnění dítěte, zlepšení komunikace, možnost společně stráveného času. „...tam došlo k tomu upevnění, že vlastně se může zeptat těch pěstounů, že tam sou aby, že o tom sou schopný s ním mluvit a že jim to nevadí vlastně, že se to otevřelo....“ (I2)

- **Utříbení minulosti**

Všichni pracovníci pracují s rodinou od začátku na utváření identity dítěte. Pomocí socioterapeutických technik to lze dítěti přenášet nenásilnou formou. Dítě tak vyrůstá s celou jeho minulostí, má jí utříbenou a je srozuměn s tím, že je to otevřené téma v rodině. „Třeba u holčiny, která hodně vlastně v pubertě toužila po setkání se s matkou a moc to vlastně furt nešlo, tak sme začli s knihou života, kde sme aspoň zjistili třeba věci z kojenáku, podařilo se nám získat fotka.....“ (I3)

Shrnutí k cíli C4

Oblast identity dítěte a její utváření skrze socioterapeutické techniky byla pro informanty jednoznačně nejbližší. Zde pracovníci dokázali identifikovat řadu technik, které ve své praxi používají. Někteří filtrační otázku hned přeskočili a věnovali se konkretizaci technik. Mezi základní techniku, která je pracovníky využívána, je kniha života, která obsahuje řadu dílčích technik, skrze které lze pomoci utříbit dítěti minulost a dát mu do podvědomí, odkud pochází. Nebylo tedy překvapením, že při pokládání otázky o užitečnosti technik v této oblasti mě pracovníci téměř nenechali domluvit a hned suverénně odpovídali, že samozřejmě. Užitečnost spatřují především v bezpečném prostoru, který techniky nabízí. Dítě se může nenásilnou formou hry dozvídat potřebné informace, které přirozeně touží vědět a také má prostor se otevřeně vyjadřovat. Uvádění konkrétních změn bylo pro mě těžké kategorizovat. Všechny uvedené změny se zde prolínají. Díky technikám dochází u dítěte k utříbení své minulosti, tím také k jeho zklidnění a upevnění vztahu s pěstouny.

7 Shrnutí výzkumné části

Hlavním cílem praktické části bylo zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají a jak tyto techniky napomáhají v různých oblastech života dítěte a dospělých v náhradní rodinné péči. Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem sedm informantů z neziskové organizace Amalthea z.s. Mezi oblasti, které byly zkoumány jsem zařadila navazování spolupráce s rodinou, potíže ve vztazích, problematické chování a utváření identity. Tyto okruhy jsem prověřovala pomocí pěti základních otázek a podle potřeby jsem vysvětlovala a doplňovala nesrozumitelnosti. Dle mého názoru byl pomocí čtyř dílčích cílů hlavní úmysl naplněn.

Na základě zajištěných sdělení u filtračních otázek jsem došla k závěru, že pracovníci při své práci využívají socioterapeutické techniky. Vždy zohledňují možnosti a schopnosti dané rodiny. V některých oblastech byli k využívání technik skeptičtější, u jiných vnímali jako samozřejmé, že se v praxi používají. V souhrnu však všichni nějaké techniky při práci s rodinami využívají.

Při zaměření na konkrétní techniky, byly u informantů shledány velmi blízké kategorie odpovědí. Jako základní, patřící do všech oblastí lze považovat mapovací techniky, skrze které pracovníci zjišťují všechny potřebné informace pro další spolupráci a do individuálního plánu dítěte. To platí také pro projekční techniky, které lze uzpůsobit v každé oblasti. Důležité pro všechny informanty je, aby každá technika byla pro dítě bezpečná, nenásilná a hravá. Díky tomu je dítě přirozené a uvolněné. Oblast navazování spolupráce s rodinou byla pro informanty odlišná od všech ostatních. Zbylé tři oblasti, které provází pracovníky celou spoluprací s rodinou, se úzce prolínaly a využití techniky se tudíž propojovaly.

Otázka užitečnosti socioterapeutických technik byla v některých případech nadbytečná. Když pracovníci uváděli konkrétní techniky, které ve své praxi využívají, bylo pochopitelné, že je vnímají jako užitečné, jinak by je neaplikovali, což mi také několikrát potvrdili. U této otázky všichni informanti souhlasně odpovídali, že socioterapeutické techniky jsou užitečné.

Konkrétní význam využívání technik vnímají pracovníci ve všech oblastech především v nenásilné formě. Pro dítě je hra ten nejpřirozenější způsob. Necítí se ohrožené a pracovník má možnost se tak dozvědět potřebné informace, aniž by se dítě cítilo jako „u výslechu“. Pracovník se dostane do prostoru dítěte a to pak bezpečným způsobem zvědomuje své potíže do hry.

Poslední zkoumanou otázkou byly změny, které pracovníci při své práci za použití socioterapeutických technik v oblastech klientova života zaznamenali. I když každá z oblastí je individuální, vnímala jsem, že kromě specifické první oblasti navazování spolupráce se změny úzce propojují ve všech oblastech. V oblasti navazování spolupráce pracovníci nevnímají, že je cílem využití socioterapeutických technik změna, nýbrž zachycení všech potřebných informací pro další spolupráci. U některých dotazovaných se také objevoval i u ostatních oblastí fakt, že socioterapeutické techniky jsou pouze pomocný nástroj, který je oproti rozhovoru zábavnější pro pracovníka i klienta a není tedy prvotním cílem změna, to zajišťuje terapie. V případech, že pracovníci uváděli změny, byla nejčastější vnímanou změnou otevření určitých témat, uvolnění atmosféry v rodině a tím určité zklidnění a upevnění vztahu.

Diskuze a závěr

Má diplomová práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. Každá z nich obsahuje vlastní shrnutí problematiky. Svou práci jsem uzpůsobila tak, aby teoretický rámec byl podpůrnou základnou pro výzkumné šetření. Vzhledem k mým již dvěma napsaným knihám (bakalářská a absolventská práce) o náhradní rodinné péči vím, že je stále co psát a zkoumat v této problematice, ale vzhledem k pojetí celé diplomové práci se domnívám, že se mi podařilo naplnit očekávaný cíl.

Teoretická část přibližuje čtenáři ucelené informace o systému náhradní rodinné péče a specifikaci dětí, jež se do tohoto druhu péče dostávají. Zabývám se socioterapeutickými technikami a především významu využití v této specifické skupin. V poslední kapitole teoretického základu se věnuji neziskové organizaci Amalthea z.s. a ujasňuji klíčová témata, kterým se pracovníci v rámci spolupráce s rodinami věnují.

Pro své výzkumné šetření jsem si zvolila za hlavní cíl zjistit, jaké socioterapeutické techniky pracovníci při práci s rodinou využívají a jak tyto techniky napomáhají v náhradní rodinné péči. Záměrně jsem se zaměřila na neziskovou organizaci Amalthea z.s. a pracovníky Centra náhradní rodinné péče, vzhledem k mému působení v této organizaci a zkušenostmi s výkonem sociálně právní ochrany dětí.

K získání údajů jsem využila kvalitativní výzkumnou strategii. S ohledem na porozumění postojů informantů k dané problematice se domnívám, že tato strategie byla využita vhodně. Myslím si, že stanoveného hlavního cíle jsem se dopracovala a to pomocí čtyř dílčích cílů, které jsou zaměřené na různé oblasti klientova života. Výzkumným šetřením jsem došla k závěru, že socioterapeutické techniky jsou nedílnou součástí pracovníkovi praxe v náhradní rodinné péči.

Jako omezení jsem vnímala neporozumění některému obsahu sdělení jednotlivých informantů, kteří zabíhali mimo zadanou otázku nebo se nechtěli k dané otázce více zamýšlet.

Tato práce je určena pracovníkům, kteří se ve své praxi zaměřují na oblast náhradní rodinné péče. Také by mohla být přínosem pro klienty, kteří se obávají pustit se s pracovníky do jiného způsobu práce než skrze rozhovor. Výsledek práce také může posloužit k ucelení informací „laické“ veřejnosti o celé problematice, specifikům dětí, kteří se do tohoto druhu péče dostávají a způsobu práce sociálních pracovníků.

Domnívám se, že pro další výzkum by bylo určitě zajímavé využít kvantitativní výzkumnou strategii a zkoumat další organizace poskytující sociálně právní ochranu dětí z řad neziskových organizací a rozšířit fokus využití socioterapeutických technik v dalších praxích. Také si myslím, že by bylo přínosné se podívat, jaký význam mají socioterapeutické techniky ve státních organizacích a zda je na působištích úřadů orgánů sociálně právní ochrany dětí prostor na tento způsob práce.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Transformační tabulka.....	39
Tabulka 2: Informanti.....	42

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Adopce* [online]. ©2010 [cit. 2018-02-05]. Dostupné z: <http://www.adopce.com/>
- AMALTHEA. *Průvodce službami*. Chrudim, 2012.
- AMALTHEA. *Metodika služby doprovázení*. Chrudim, 2016. 73 s.
- Amalthea* [online]. ©2016 [cit. 2018-02-05]. Dostupné z: <http://www.amalthea.cz/>
- ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. 119 s. ISBN 80-7178-578-4.
- BOBEK, M., PENÍŠKA, P. *Práce s lidmi*. Brno: NC Publishing, 2008. 288s. ISBN 978-80-903858-2-5.
- BOWBLY, J. *Maternal care and mental health..* Geneva: World Health Organization, 1952, 188 s.
- BUBLEOVÁ, V., a kol. *Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc!*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. 42 s. ISBN 978-80-87455-06-7
- BUBLEOVÁ, V., a kol. *Pěstouni mají právo na služby*. Praha: Rozum a cit, 2007. 241 s.
- BUBLEOVÁ, V., a kol. *Základní informace o osvojení (adopci)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. 57 s. ISBN 978-80-87455-18-0.
- BUBLEOVÁ, V., a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. 60 s. ISBN 978-80-87455-19-7.
- CENTRUM NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Cesta k dítěti*. Nadace Sirius, Amalthea, 2013.
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Vyd. 3. Praha: Karolinum, 2000. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
- GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.
- KLIMEŠ, J. *Budování identity dítěte*. Praha: Rozum a cit, 2008. 48 s.

MATĚJČEK, Z. A kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. 155 s. ISBN 80-7178-637-3.

MATOUŠEK, O a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. 576 s. ISBN 978-80-262-0366-7.

MPSV. *Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti*. Praha: MPSV, 2011. 84 s. ISBN 978-80-7421-039-6.

MPSV. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Vyd. 1. Praha: MPSV, 2011. 56 s. ISBN 978-80-7421-039-6.

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. [cit. 2018-02-05]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7256>.

NECKAŘ, Petr. *Adopce a pěstounská péče, aneb, Jak na to* [online]. 1. vyd. Hradec Králové: Statutární město Hradec Králové, 2009 [cit. 2018-02-05]. Radnice. ISBN 978-80-904264-4-3.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-8613191-7.

PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2016. 256 s. ISBN 978-262-1020-7.

Průvodce pro náhradní rodinnou péči [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2009 [cit. 2018-02-05]. Dostupné z: http://www.tesin.cz/wp-content/uploads/2011/11/MPSV_Pr%C5%AFvodce-pro-n%C3%A1hradn%C3%AD-rodinnou.pdf

PURVIS, K. B., CROSS D. R., SUNSHINE W. L. *Dítě v nové rodině*. Praha: Grada, 2013. 256 s. ISBN 978-80-247-4535-0.

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Vyd. 6. Praha: Spolu dětem o.p.s., 2014.

Středisko náhradní rodinné péče [online]. [cit. 2018-02-05]. Dostupné z: <http://www.nahradnirodina.cz/>

RACEK, J., SOLAŘOVÁ, H., SVOBODOVÁ, A. *Vyhodnocování potřeb dětí*. Vyd. 1. Praha: Lumos, 2014. 29 s. ISBN 978- 260-5521-1.

SYCHROVÁ, A., *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Vyd. 1. Univerzita Pardubice, 2015. 239 s. ISBN 978-80-7395-955-5.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠTEFKOVÁ, A. *Přínos dobrovolnictví v náhradní rodinné péči*. Hradec Králové, 2016. 58 s. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Ved. Práce Mgr. et. Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ K., a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. 181 s. ISBN 978-80-87455-14-2.

VRTBOVSKÁ, P. *Jsem náhradní táta, jsem náhradní máma*. Praha: Natama, 2006. 43 s.

VRTBOVSKÁ, P. *Kuchařka od natamy*. Praha: Natama, 2011. 86 s.

VRTBOVSKÁ, P. *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí*. SCAN, 2010. 120 s. ISBN 80-86620-20-4.

WINNETTE, P. *Užitečný rádce pro (náhradní) rodiče: adoptivní rodiče, partnerny rodičů, příbuzné, pěstouny a pečovatele*. Praha: Natama, 2016.

ZAKOUŘILOVÁ, E. *Speciální techniky sociální terapie rodin*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 192 s. ISBN 978-80-262-0583-8.

Zákon č. 89/2012 sb., občanský zákoník, v platném znění

Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Rozhovor s informantkou č. 3

Příloha A: Rozhovor s informantkou č. 3

Andrea Štefková (AŠ): Dnes je 20. 2. 2018 a nacházím se v organizaci Amalthea z.s. V rámci své diplomové práce nyní provedu rozhovor s klíčovou pracovnící programu Centra náhradní rodinné péče, která doprovází pěstounské a adoptivní rodiny. Pro zachování anonymity bude tato pracovnice označena kódem **I3**. Pracovnice byla seznámena s účelem rozhovoru i s tím, že údaje, které získám, použiji pouze do diplomové práce a nahrávka bude po mé obhajobě zničena.

AŠ: Dobře...tak jo...takže téma je teda socioterapeutické techniky při práci v náhradní rodinné péči...Já se tě nejdřív zeptám, jestli můžu hovor nahrávat nebo rozhovor nahrávat.

I3: Můžeš.

AŠ: Mě by zajímalo, když ti řeknu socioterapeutický techniky, jestli jako si dokážeš pod tím něco představit jako co to je.

I3: Mhm...no...tak využití prostě jinejch způsobů jak komunikovat s rodinou nebo dítětem než jenom rozhovorem.

AŠ: Mhm...a třeba když už jako říkáš ten rozhovor. Rozhovor vnímáš taky jako nějakou techniku?

I3: Asi klasické rozhovor nevnímám jako techniku.

AŠ: Mhm, dobře...je to teda daný do čtyř oblastí a nejprve začnem teda tou *první oblastí a to je teda navazování spolupráce s rodinou*. Takže by mě zajímalo vlastně, jak ty navazuješ jako spolupráci s rodinou a jestli při tom používáš nějakou techniku.

I3: Mhm...tak asi jo...většinou děláme na začátku...většinou děláme na začátku rodokmen, abych vlastně zjistila vůbec síť té rodiny...někdy používám ekomapu, abych zjistila vlastně jaký sou zdroje rodiny, koho kolem sebe maj, koho můžou využít, když se něco bude dít vlastně tím i zároveň zjistím, na koho se třeba můžou obracet, když potřebujou hlídání nebo zajištění péče o dítě. C ještě, profil ro...profily jednostránkový u dětí používám na zjištění prostě vůbec, jako jaký maj nějaký vlastnosti a vo co se můžou opřít a i s čím třeba potřebujou pomoc, když to ty děti chytaj a uměj vyplnit...co ještě používám....mmm...někdy děláme, ale to spíš až pozděj,

ochranej štít, ten mi úplně na začátku přijde moc jakoby do hloubky...no...tak asi hlavně tyhle...takový mapovací techniky.

AŠ: Mhm...a vnímáš jako využití těchletěch nebo těch technik celkově jakoby při navazování spolupráce jako užitečný?

I3: Určitě...myslim, že se během krátký doby dá zjistit hodně informací a není to taková nuda pro tu rodinu, jakože nepřijdou si jak u zpovědi.

AŠ: Mhm, mhm, mhm...a máš teda jakoby třeba nějakou konkrétní kazuistiku, kde třeba ta rodina ze začátku třeba tý spolupráce byla hodně jako uzavřená nebo tak a ty si třeba použila nějaký takovýhle hravý techniky a nák se jako otevřela ta spolupráce?

I3: To asi pomohlo třeba teďka u rodiny, kde vlastně je to příbuzenecká pěstounská péče a je tam hodně jako široká ta síť rodinná a...a potřebovala sem jako dobře zachytit a když mi to vlastně vyprávěli, tak sem se v tom nebyla schopná vyznat...protože támhleta sestřenice a další sestřenice a teta a všichni a bylo to tam vlastně důležitý pro zachycení toho vzhledem k tomu, že to je jako bratr, kterej má v péči děti jenom vo trochu mladší..tak zachycení toho, jestli vůbec maj jako tu dostatečnou oporu a tak...takže vlastně tím, jak jsme udělali rodokmen, tak se mi to jako zpřehlednilo a mám jasně se o co opřít v tom, že, že ta rodina je v pohodě, že má prostě dostatek osob, že sem tam mohla pozorovat, jak ta holka o tom i ten kluk jako mluvěj, že je vidět, že je fakt blízce znaj, že to není jenom jako poza a tak...takže...že vědí prostě jejich věky, vědí prostě podrobnosti vo nich, takže tím sem získala vlastně během jedný konzultace všechno, co sem potřebovala no.

AŠ: Mhm...takže spíš to třeba jakoby pomáhá při tvý práci, abys...než jakoby, že by to pomohlo nějak tý jakoby rodině

I3: Todle spíš bylo pro to zmapování jako...vlastně do vyhodnocení situace dítěte...že není vlastně potřeba hledat nějaký opatření pro zasít'ování ty rodiny, že ta rodina je zasít'ovaná přirozeně...přirozenezema zdojema...že se tím vlastně vyřešil dost velkej kus práce.

AŠ: Mhm, mhm...a máš třeba i nějakou jestli by sis vzpomněla, kdy třeba to vyloženě pomohlo tý rodině, že se třeba začla cítit nák jako, nebo že by se nějak víc otevřela.

I3: Asi v té úvodní fázi úplně nevim, jestli je tohle cílem, protože tam je fakt spíš cílem získat ty informace...a...a asi jakoby pomáhá takový to, že ty děti třeba si malují ten profil nebo ještě sem používala třeba zrovna u tebe rodiny emoční karty na začátku a že ta holka pak sama říkala, že čekala prostě, že to bude hrozný, hrozně se bála jako přijít a pak jí to vlastně strašně bavilo, takže se jako uvolnila, že to právě nebude ten výsledek, že to zvlášť jako dospívající děti nesnášej, žejo, když někdo sedí a ptá se jich, jak se měly ve škole, to asi nesnášej všechny děti...tuhle otázku...takže vlastně asi ty děti jako odlehčovací hry tam pomáhají aby se jako uvolnili...ty hlavně ty děti ale i ty dospělý, že to nebude úplně tak formální, jak se třeba báli.

AŠ: Mhm, mhm...tak jo...já si myslím, že si asi odpověděla úplně na všechny otázky, tak asi přejdem rovnou k *druhý oblasti a to je teda využití těch technik při třeba mapování těch potíží ve vztazích*...toho dítěte. Takže stejná, stejné otázky tedy jestli, jak pracuješ s těma vztahama dítěte, když třeba nějaký problémy.

I3: Jako vztahy v sociální nebo i v rodině?

AŠ: Celkově, je to jak v rodině.

I3: Třeba s biologickou rodinou

AŠ: Mhm, mhm...úplně úplně celkově vztahový témata...a jestli teda jak s nima pracuješ s těma vztahama a jestli využíváš nějaké techniky při tom mapování.

I3: Určitě tam jako jinak než s technikama to v podstatě nejde, že asi zeptat se dítěte s kým má problém není úplně dobrý...takže tam cokoli jako zobrazovacího, projekčního, ať už to je nějaký fotbalový hřiště, kde se cejtím takový ty obrázky nebo ten strom s duchama a s medvědami...tak jakoby který medvídek je kdo, tam se to taky může zobrazit, začarovaná rodina, co ještě všechno možný...práce s maňáskama, aby to dítě vlastně mohlo vo těch věcech mluvit otevřeně přes, přes nějaký vlastně projekci do něčeho jinýho. Zase záleží hrozně na věku dítěte a na nějakých povahových rysech, že některý děti zas nesnášej, když se na to jde jako oklikou a mají radši, když jako se vo tom mluví nějak přímo. Hlavně v tom dospívání a tam ty techniky musej bejt jakoby otevřenější nebo zřejmější...a dají se tam taky použít právě třeba...věci typuuuuu ten mmm rytířskej štít, jakože aby vlastně to dítě si mohlo zobrazit, kde sou ty, vlastně posiluju tím tu odolnost dítěte...kde sou ty jeho silný stránky a vo co se v sobě může vopřít, aby vlastně ten svůj problém mohlo vyřešit...aaa...no....takže tak.

AŠ: V pohodě...aa...vidíš teda vnímáš teda využití těch technik ty si říkala, že jiným způsobem ani to moc nejde, takže jako asi evidentně teda vnímáš, že to je užitečný nějakým způsobem ty techniky jako využívat a v čem teda vidíš nějak to využití?

I3: No v tom, že to dítě může říct...vo těch vztahových věcech ty věci zobrazit vlastně bezpečným způsobem no...

AŠ: Mhm, mhm....a máš teda nějaký konkrétní třeba nějakou kazuistiku, nějaký konkrétní případ, kdy teda nějaký problémy jako ve vztazích byly nebo mapovalas ty vztahy, použilas nějakou techniku a nějak se to posunulo?

I3: Tak asi zase na hlavně zjištění těch informací, že třeba mě napadá holčina, kde se hodně hádali s těma pěstounskejma rodičema a vlastně na těch medvědech vona to zakreslila, už byla velká bylo jí 10 – 12 možná už v tudle dobu aaa takže to nebylo jakože by nevěděla, co zakresluje, moc dobře jako věděla, ale pěkně to tam jako znázornila a vlastně se mi trochu ujasnilo, jestli je to třeba u toho táty víc jako v pasivitě nebo naopak to jeho jakoby až agresivní činí nebo tak...aaa...vlastně na základě toho sme pak hledali jako řešení, co se s tím dá jako dělat no, společně a domlouvali sme se, co vona k tomu, co v tom udělám já a tak...asi to spíš bude jako technika pro zjištění těch informací.

AŠ: mhm....a vzpomněla by sis třeba, že by fakt došlo k nějaký jako změně, že by třeba to dítě si nějak třeba uvolnila nebo tak po použití jako nějaký techniky?

I3: No..takle jako zázračně to jako nefunguje...spíš jakože má třeba tady to tam jako pěkně dala, že fakt to jakoby řekla hodně narovinu, v rámci ty techniky aaa zase ty ty socioterapeutický nejsou žejo jako v terapii, kde vopravdu tu něco léčí, ale spíš jsou k tomu, abys ty informace dobře zjistili nějak líp pro dítě, aby mohlo vlastně vyjádřit bezpečně svůj jako postoj a názor a to jakoby se v rámci těch technik děje v podstatě skoro vždycky.

AŠ: Mhm.... tak jo, já myslím, že klidně můžem přejít k *další oblasti a to je teda nějak mapování chování toho dítěte, když má nějaký potíže vlastně v tom chování nějak třeba se neobvykle jako projevuje*. Takže úplně stejně, jak s tím teda pracuješ a jestli využíváš nějaký techniky.

I3: Tak tam s tím pracuju většinou přes pěstouny, protože pěstouni potřebujou pochopit, co to dítě tím projevem jako říká, takže tam mám pocit, že víc jakoby u těch problémových chování dítěte du přes pěstouny než vyloženě přes to dítě a pak hledáme třeba společně s pěstounama jako spíš způsoby, jak to chování zvládat, s čím souvisí takovej ten jako behaviorální přístup žeo, prostě to má nákej něco, co to spouští, něco co se děje a něco, co následuje tak jak se ten řetězec dá jako přerušit. Tak nevim, jestli to je jako technika...a...s dítětem taky asi nákejma jako projekčníma technikama, když to sou menší děti, se to dá jako přes nákýho plyšáka, maňáska, maj tady ty strašiky, ale ty sem teda ještě nepoužila, ale daly by se použít...a asi přes práci s emocema, no...emoční karty, jak se to dítě vlastně cejtí, že se spíš snažim zjistit, co za tím chováním je a nebo vůbec pochopit, jestli dokáže rozlišit to dítě vztek, smutek, radost a tak. Takže...pracuju s emocema těmadle způsobama nebo půjčuju do rodiny třeba emušáky, aby s dítětem vlastně četli ty terapeutický nebo ty emoční příběhy a učili se pracovat s těma emocema jiným způsobem třeba se žárlivostí na sourozence nebo neschopností se střídat, ale zase sou to spíš ty menší děti, jako.

AŠ: Dobře...a vnímáš teda jako ty techniky jako užitečný? A v čem teda vidíš ten význam.

I3: Asi hodně v ty práci s emocema u tědlech jako poruch chování nebo těch problémech v chování. Že vlastně jinak pro dítě je jako hrozně divný mluvit jako vo emocích nebo málo který dítě to vlastně dobře umí, takže přes to hraní si, to dokážou jako víc, víc dát najevo a pochopim, jak to dítě ty emoce projevuje a s čím to pak může souviset a můžu pak víst ty pěstouny k náký jako změně. A konkrétní příklad...tyjo...to se musim zase zamyslet, určitě jich je spousta...Ted' na tom budeme pracovat s jedním chlapečkem tak na to se teprv chystám, asi mě ted' nenapadá, ještě si třeba vzpomenu dýl, tak si to tam pak to...

AŠ: Jo, jasný, klidně...dobře...tak jo, tak *poslední oblastí je teda náak utváření té identity toho dítěte.*

I3: Tak tam asi nejvíc používám techniky. Knihu života, různý osy života, terapeutický příběhy...ty ještě používám i u toho problémovýho chování, že se na to dá vymyslet terapeutický příběh, s tím mám dobrý zkušenosti právě...a to mám konkrétní příklad...u žárlivosti na novýho pěstounskýho sourozence pro biologický děti, kdy ho odmítali přijmout, tak sme tvořili takovej terapeutický příběh právě o tom, jak jakoby vlastně to

místo v tom srdíčku v ty pejsčí rodině je i pro ty nově příchozí pejsky a tam to vlastně hodně z toho příběhu ta holčička chytla a hodně tím pak jako žila a hodně to říkala přes ten příběh, když ta malá přišla do rodiny, no...to tenkrát byl takový jako opravdu pěkná práce s tím příběhem. Ta pěstounka s tím uměla moc hezky pracovat, tak to bylo pěkný.

AŠ: A co teda proběhlo u ty holčičky, že se nák jako zklidnila, nebo co, co to?

I3: No přijala to, že vlastně ta maminka neznamená to, že ji přestala mít ráda, že se to místo v tom srdci prostě má a že vlastně v tom příběhu byla taková dramatická zápletka, kdy vlastně ta ta pejsčí sestřička tu nově příchozí vlastně zachránila a vona si tam jako na tom postavila taky tu roli, jako že ona vlastně může taky pomoci, že tam není jenom v tom pasivním, takže začla vlastně s tou sestřičkou pomáhat...tak a teď k ty identitě.

AŠ: Se vrátíme.

I3: Tak...eště teď právě koukám na vránu, protože to mám na metodu my backpack...a to mám novou metodu, ve který sem teď nově vyškolená a je na práci s příběhem toho dítěte a vlastně je založená na projekci, že vlastně to dítě nevypovídá svůj příběh, ale příběh káčátka a na hraní si právě s loutkami, že ten jako sociální pracovník má svojí, svýho maňáska, dítě má svýho maňáska kačenky, který mu vytváří vlastně ten příběh a pomocí takovýho počítačovýho programu, tím pádem je to pro to dítě hodně atraktivní, vlastně ztvární ten příběh toho svýho káčátka, který si speciálně pomenuje, speciálně si ho vyzdobí a vlastně je hodně v ty hře, takže ty vlastně těžký fakt traumatický události, jakože to káčátko muselo odejít od svojich kačenčích rodičů zvládá vlastně mnohem líp jako popsat a mluví tam s nim o tom, co si káčátko muselo sbalit do batůžku, dyž odcházelo nebo mohlo sbalit a vlastně přímo v tom programu si tam fakt balí do batůžku ty věci a těm dětem se tam fakt jakoby vlastně sami sebe jako lécejí vlastně v rámci toho, že kolikrát tam jako řeknou, no já sem si nic sbalit nemoh, ale káčátku sbalim tohle a vlastně je tam ten posun terapeutickéj až jako v tom, že, že to vlastně de udělat líp, píšou se tam pak vztazy kačenčím rodičům a, no a vlastně sou tam různý zastávky při cestě, takže to dítě si to putování do ty nový rodiny pak může jakoby opracovat, jakoby hodně bezpečným způsobem, že to není o něm, ale o tom káčátku a vlastně zároveň to je dobrá příprava pak na knihu života, že on pak vytvoří takovou knížku o káčátku a dá se pak říct, jestli by chtěl vytvořit knížku jako o tom svým příběhu, takže...na to teď spoléhám, že to bude úplně zázračný, teď právě...a hodně se tam právě pracuje s emocema, takže se to dá propojit u dětí, který sou emočně trošku

jako odpojený, tak zase přes to káčátko se učeť, že v tu chvíli, kdy káčátko balí batuzek, tak něco prožívá a sou tam pěkně udělaný jako animace těch pocitů, takže to dítě se do toho dobře vžije.

AŠ: Napadaj tě ještě nějaký jiný techniky? Ty už nějaký jako...

I3: Co ještě používám...Asi tohle úplně ty hlavní, co dělám, no...ty příběhy tak to taky znáš...Asi tyhle, no...takový zásadní.

AŠ: Jasně...jestli teda vnímáš ty techniky jako užitečný a pokud jo, tak v čem teda vidíš ten význam? V týchle oblasti těch technik.

I3: No...v tom, že se dá vlastně zjistit víc opravdovej jako názor toho dítěte a toho jeho opravdový vyjádření, že ty děti jako náhradkový sou často naučený odpovídat a vyhověť dospělýmu a zažívaj často, že přichází nějaká sociálka na něco se jich ptát, tak už v tom tak trochu uměj jako chodit a vlastně si nic jako člověk nedozví. A vlastně ani tomu dítěti nemá moc jak pomoc, protože vlastně to dítě si tam tak jako odsedí a...a vlastně přes tyhle techniky to jednak je zábavnější pro to dítě i pro toho pracovníka, pro mě je hodně důležitý je, že to je zábavnější jako, zvlášť teď...a...vlastně tím pádem to může mít prostě velké přesah v tom uvolnění toho dítěte v tom, že se cejtí bezpečně, že naváže vztah s tím pracovníkem a mimo to ten pracovník zjistí ty informace, no, jako který potřebuje pro tu další práci a a pro vlastně propojení třeba s dalším plánem péče toho dítěte vlastně na co se zaměřit a tak.

AŠ: A máš nějakou třeba konkrétní kazuistiku, kdy si třeba d'ála knihu života z nějakýho důvodu nebo nějakou jinou techniku a...

I3: Tak třeba knihu života, no poslední zkušenost nebyla úplně dobrá...tak nějakou jinou, třeba u holčiny, která hodně vlastně v pubertě toužila po setkání se s matkou, a moc to vlastně furt nešlo, tak sme začli s knihou života, kde sme aspoň zjistili třeba věci z kojenáku podařilo se nám získat fotka, začli sme dávat dokupy nějaký příběhy prostě okolo narození, okolo potom odchodu do pěstounský rodiny. Potkali sme se s různejma lidma třeba z toho kojenáku, kerý znali aspoň nějaký fragmenty prostě, že mamka todle, mamka tamto, takže jakoby vlastně ten příběh získával aspoň nějaký jakoby obrisy, který ona si něk do tý knihy jako zaznamenávala a pak sme, pak se nám jako postupně podařilo tu mámu fakt najít a nakontaktovat a proběhlo setkání a vlastně i spolu tam s tou knihou vlastně seděly, kdy si tam jako doplňovaly a ona přivezla nějaký fotky a tak.

Takže, to mě třeba napadá...pak mě napadá ten ochranej štít, u kluka, kerej měl velký jako potíže v chování a už byl v takový tý roli, že on je ten zlobivej, co všechny jako trápí a a vlastně moc ho nikdo za nic nepochválil, tak von si pomocí toho štítu vlastně vytvářel nějak svuj arsenál vlastně takovejch jako zbraní těch pozitivních, který může použít jiný, než to, že někoho zmlátí, tak jako, že má i jiný schopnosti, že má nějaký vzory, kerý vlastně maj i jiný vlastnosti než jenom to, že někoho zbijou, že vlastně i ty akční hrdinové mejvaj jako pozitivní vlastnosti a tam to docela taky jako pěkně zafungovalo, že, že to pro něj bylo vlastně hrozně nezvyklí bavit se o něčem, co je jakoby v něm je jako hezký, tak on si to jako hodně užíval a navázalo se pak na to jako vlastně na, že to ukázalo, že je fakt potřeba tam potřeba terapeutická pomoc, tak na to pak navázala práce psycholožky, kdy stavěli na těch jeho nějakých silnejch stránkách.

AŠ: Tak jo...je to takhle za tebe všechno, co bys k tomu řekla? Jo? A jenom se tě ještě zeptám, jakou roli máš v Amálce.

I3: Ted' sem eště sem vedoucí Centra náhradní rodinné péče.

AŠ: A jak dlouho pracuješ v Amálce?

I3: Od 2008.

AŠ: S nějakou přestávkou, na mateřskou.

I3: S mateřskou, no...dvou, dva roky mateřská.

AŠ: Dva roky mateřská, dobře, tak jo, tak děkuju.